

ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภีร์ สมอนา

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า
ประจำปีงบประมาณ 2558

ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภีร์ สมอนา

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง
สถาบันพระปกเกล้า
ประจำปีงบประมาณ 2558

สุภีร์ สมอนา. 2558. **ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบัน**

พระปกเกล้า. รายงานการวิจัย, สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบัน

พระปกเกล้า.

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ทักษะของนักเรียนพลเมืองต่อความเป็นพลเมือง 2) ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง และ 3) ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง การศึกษาใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานด้วยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้แทนผู้บริหารสถาบันพระปกเกล้า (1 คน) ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า (1 คน) นักวิชาการสถาบันพระปกเกล้า (1 คน) ประธานคณะกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง (4 คน) และนักเรียน (12 คน) ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากประชากร 196 คน ในพื้นที่ศึกษา 4 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ ขอนแก่น ศรีสะเกษ และสุโขทัย ที่ดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมือง ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

ทักษะต่อความเป็นพลเมือง นักเรียนให้ความหมาย “พลเมือง” คล้ายกัน โดยนิยามในมุมมองที่กว้างตามโลกทัศน์และประสบการณ์ทางสังคม คือผู้ที่คิดดีและทำสิ่งดีๆ ต่อส่วนรวม และชุมชน รับผิดชอบต่อตนเอง ทำตามหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎหมาย และเคารพผู้อื่น

ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง เมื่อพิจารณาในภาพรวมทั้ง 3 ด้าน (การรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ และการมีจิตสาธารณะ) พบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง นักเรียนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามประเด็นต่างๆ จากทั้ง 3 ด้านในภาพรวมอยู่ในระดับสูง

ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง เมื่อพิจารณาจากประเด็นต่างๆ ตามลักษณะของสภาพทางกฎหมายและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะซึ่งใช้เป็นแนวคิดในการจัดระดับความเป็นพลเมืองในการศึกษาครั้งนี้ พบว่าภายหลังจากที่นักเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองส่วนใหญ่มีความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับลงมือปฏิบัติ (active citizen) คิดเป็นร้อยละ 46.9 รองลงมาคือ ระดับตระหนักรู้ (concerned citizen) คิดเป็นร้อยละ 40.8 และระดับฟังฟัง (client) คิดเป็นร้อยละ 12.2

Citizenship of Students at Civic School of King Prajadhipok's Institute

Abstract

This article aimed to examine: 1) students' attitudes towards definitions of citizenship, 2) citizenship of students at civic school, and 3) level of citizenship of students at civic school. Data collection was practiced through mixed method research consisting of qualitative and quantitative research. The qualitative research methodology was done by interviewing an executive representative of King Prajadhipok's Institute, a director of the Office of Promoting Politics of the People at King Prajadhipok's Institute, an educator of King Prajadhipok's Institute, four executive managing directors of the Center of Promoting Politics of the People, and 12 students of civic school. The quantitative research methodology was practiced by utilizing questionnaires with 196 students in four study sites where civic school projects were involved. They consisted of Udon Thani Province, Khon Kaen Province, Sisaket Province and Sukhothai Province.

The results revealed that:

1) The word citizenship resulted from interviewing 12 students' points of view depending on their own social experience was defined in a similar way that citizenship referred to people who thought well to the public, did well to the community, had self-responsibility, accomplished their own responsibility, abided by the law and did not infringe other people's rights;

2) The findings from the questionnaires asking 196 students who had completed the civic school project related to the three aspects of citizenship which were: 1) recognition of rights and responsibilities according to constitutional law, 2) realization of rights and responsibilities according to constitutional law, and 3) perception of public mind, indicated that the overall citizenship level was found in a high level; and

3) The students' citizenship level results analyzed from law and students' cooperation of public activities indicated that 46.9% of them found themselves as in active citizen, 40.8% of them were concerned citizen, and 12.2% of them were client.

กิตติกรรมประกาศ

ผลสำเร็จที่ปรากฏในงานวิจัยนี้เกิดจากความร่วมมือของนักเรียนพลเมืองทั้ง 4 จังหวัด คือ โรงเรียนพลเมืองจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น ศรีสะเกษ และสุโขทัย ที่ให้ทั้งโอกาสในการพูดคุยและความร่วมมือกับผู้วิจัยในการลงไปสำรวจพื้นที่ เก็บรวบรวมข้อมูล จนได้มาซึ่งผลการวิจัยฉบับนี้ ซึ่งนับว่าเป็นการเสียสละทั้งแรงกายแรงใจอย่างมากเพื่อให้สัมฤทธิ์ และตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยขอขอบพระคุณในความกรุณาครั้งนี้เป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ที่ให้การสนับสนุนทุนทำวิจัย และที่ยิ่งกว่านั้นต้องขอขอบพระคุณอาจารย์ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ที่นอกจากจะให้สัมฤทธิ์แล้วยังได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย รวมถึง ดร.ศรัณยู หมั่นทรัพย์ นักวิชาการในองค์กรเดียวกันที่คอยเสนอแนะแนวทางและชวนผู้วิจัยถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้เกิดประเด็นและมุมมองในการวิจัย ในส่วนนี้นับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งและเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การทำวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี

ผู้วิจัย

2558

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามในการวิจัย	2
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตการวิจัย	3
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	4
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
แนวคิดเรื่องพลเมือง	5
แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง	10
งานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
กรอบแนวคิดของการวิจัย	15
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	17
พื้นที่ในการวิจัย	17
หน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล	17
กลุ่มเป้าหมายและประชากรที่ใช้ในการวิจัย	17
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	18
การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล	20
บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล	22
ผลการศึกษา	22

	หน้า
การอภิปรายผล	50
บทที่ 5สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	53
สรุปผลการศึกษา	53
ข้อเสนอแนะ	56
บรรณานุกรม	58
ภาคผนวก	61

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	37
ตารางที่ 2 ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ	39
ตารางที่ 3 ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ	41
ตารางที่ 4 ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความตระหนักในสิทธิ ตามรัฐธรรมนูญ	43
ตารางที่ 5 ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความตระหนักในหน้าที่ ตามรัฐธรรมนูญ45	45
ตารางที่ 6 ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีจิตสาธารณะ	46
ตารางที่ 7 ร้อยละระดับความเป็นพลเมืองจำแนกตามการรับรู้สิทธิและหน้าที่ ความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและการมีจิตสาธารณะ	47
ตารางที่ 8 ร้อยละทัศนะของกลุ่มตัวอย่างต่อความเป็นพลเมืองจำแนกตามความหมาย ของคำว่าพลเมือง	48

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย	16
ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดสำนักพลเมือง	26
ภาพที่ 3 โครงสร้างหลักสูตรรายวิชา	29

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันพระปกเกล้า โดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง เป็นองค์กรหนึ่งที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างประเทศชาติ โดยมุ่งหวังที่จะพัฒนาคนให้มีความเป็นพลเมืองด้วยความเชื่อว่า “พลเมืองเป็นรากฐานของสังคมระบอบประชาธิปไตย” ดังคำกล่าวที่ว่า “หากสามารถพัฒนาคนให้เป็นพลเมือง ประชาธิปไตยที่ทุกคนเรียกหา ก็จะเกิดขึ้นอยู่ตรงหน้า” (ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, 2557) ซึ่งเมื่อสังคมเป็นประชาธิปไตยโดยมีพลเมืองที่มีคุณภาพร่วมไม่ร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคม สังคมก็จะมีแต่ความสงบสุขสถาพรและเป็นสังคมแห่งคุณภาพ

จากที่สถาบันพระปกเกล้าได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการสร้างพลเมือง ในปี 2549 สถาบันพระปกเกล้า ร่วมกับ Center for Civic Education ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้นำแนวทางการสร้างความพลเมืองมาดำเนินการในประเทศไทย ภายใต้ชื่อโครงการ “โรงเรียนนำร่องเพื่อสร้างสำนักพลเมือง” (Project Citizen) โดยฝึกอบรมผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้สอนสาระสังคมในโรงเรียนจำนวน 43 แห่ง และจำนวน 37 แห่ง ในปี 2550 และจำนวน 20 แห่ง ในปี 2551 ทั้งนี้เพื่อสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติกับครูเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และให้ครูนำไปถ่ายทอดสู่ผู้เรียน (ศรัณยู หมั่นทรัพย์, 2551) ซึ่งในระยะหลังโครงการดังกล่าวได้รับการขยายผลไปสู่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดหลายจังหวัดทั้งในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นอกจากนี้ สถาบันพระปกเกล้า โดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ยังได้ดำเนินโครงการ “โรงเรียนพลเมือง” (Citizen School) โดยในปี 2555 สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ร่วมกับ ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด เช่น ศรีสะเกษ ขอนแก่น สระแก้ว นครนายก กาฬสินธุ์ สกลนคร ระนอง เพชรบุรี ลพบุรี ได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและร่างโครงการโรงเรียนพลเมืองนำร่องเพื่อใช้สำหรับขับเคลื่อนสร้างความเป็นพลเมือง และต่อมาได้มีการขยายไปสู่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดหลายแห่ง เช่น ภาคเหนือ ได้แก่ สุโขทัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ กาฬสินธุ์ ศรีสะเกษ อุตรธานี ภาคกลาง ได้แก่ ลพบุรี และภาคใต้ ได้แก่ นครศรีธรรมราช โดยทั้งโครงการสร้างสำนักพลเมือง และโครงการโรงเรียนพลเมือง สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจาก

มุ่งหวังว่าโครงการดังกล่าวจะสามารถเป็นเครื่องมือที่ดีในการพัฒนาคน ให้คนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพตามเจตนารมณ์ของสถาบัน

อย่างไรก็ตาม สำหรับโครงการโรงเรียนพลเมือง คราวที่มีการประชุมใหญ่ประจำปีของศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง ครั้งที่ 2/2557 จัดโดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ในเวทีประชุมได้มีการถกเถียงและตั้งคำถามถึงการดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองเกี่ยวกับผลลัพธ์ (Output) ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายว่าโครงการที่นำลงไปดำเนินการในพื้นที่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดการพัฒนาคนไปสู่ความเป็นพลเมืองตามผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นหรือไม่ ประกอบกับที่ผ่านมา สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ได้ร่วมกันระดมทรัพยากรทั้ง คน ความรู้ งบประมาณ ฯลฯ ในการขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนพลเมือง อย่างไรก็ตามเสียที่ผ่านมาแม้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสถาบันพระปกเกล้า สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด จะมีความมุ่งมั่นและตั้งใจดำเนินการอย่างจริงจัง แต่ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าโครงการที่ดำเนินอยู่นั้นประสบความสำเร็จหรือได้ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นพลเมือง”

เหตุผลดังกล่าวจึงจำเป็นต้องดำเนินการวิจัยภายใต้ชื่อโครงการ “ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า” เพื่อทราบว่าความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ของผู้ที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมืองของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดมีลักษณะ **อย่างไร** มีทักษะต่อความเป็นพลเมืองอย่างไร เกิดความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ตามผลลัพธ์ (Output) หรือเจตนารมณ์ **หรือไม่** และได้ทำให้เกิดความเป็นพลเมืองใน **ระดับใด** โดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้างนี้สามารถนำไปใช้ในการวางแผน ทบทวน และส่งเสริมความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นตามคุณลักษณะ (ความเป็นพลเมือง) ดังเจตนารมณ์

2. คำถามในการวิจัย

การดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดได้ทำให้เกิดความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ตามผลลัพธ์ (Output) หรือเจตนารมณ์หรือไม่

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 ศึกษาความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ของนักเรียนพลเมือง

- 3.2 ศึกษาระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง
- 3.3 ศึกษาทักษะของนักเรียนพลเมืองต่อความเป็นพลเมือง

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 4.1 ได้เห็นความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ที่เกิดขึ้นของผู้ที่สำนัส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ลงไปให้การส่งเสริม
- 4.2 ได้ทราบระดับของความเป็นพลเมืองของผู้ที่สำนัส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ลงไปให้การส่งเสริม ซึ่งสามารถนำผลที่ได้ไปปรับปรุงและวางแผนการดำเนินโครงการ/กิจกรรมกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดอื่นๆ ที่กำลังดำเนินโครงการ
- 4.3 ได้ทราบทักษะต่อความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง
- 4.4 สามารถนำผลการวิจัยที่เกิดขึ้นไปใช้ประเมินถึงผลสำเร็จของโครงการ

5. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งอธิบายความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ของผู้ผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมืองของสำนัส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด โดยมีขอบเขตในการวิจัยดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ครอบคลุมแนวคิด ยุทธศาสตร์ นโยบาย เครื่องมือ วิธีการ ทักษะการ เป้าหมาย/ความคาดหวัง (ผลลัพธ์) หลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร รายวิชา จำนวนชั่วโมงเรียน เงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ สถาบันพระปกเกล้า สำนัส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง และที่เป็นเนื้อหาหลัก คือ ความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ)

ขอบเขตด้านประชากร ดำเนินการทั้งกับผู้บริหารสถาบัน ผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรม รวมถึงผู้ที่เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมโดยพิจารณาจากผู้ผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง ปี 2558 ของสำนัส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถสะท้อนปัญหาของการวิจัยได้อย่างเหมาะสม

ขอบเขตด้านระยะเวลา ระหว่างเดือนมีนาคม - ตุลาคม 2558

ขอบเขตด้านพื้นที่ ดำเนินการเฉพาะพื้นที่ที่ดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด คือ อุดรธานี ขอนแก่น ศรีสะเกษ และสุโขทัย

6. นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พลเมือง หมายถึง ผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองและสังคม พึ่งตนเองได้โดยปราศจากการครอบงำของผู้ปกครอง คิดและลงมือทำอย่างสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์สาธารณะ

โรงเรียนพลเมือง หมายถึง โครงการ/กิจกรรมที่ได้รับการส่งเสริมและดำเนินการโดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และมีศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดเป็นผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรม

นักเรียนโรงเรียนพลเมือง หมายถึง ผู้นำชุมชน อาสาสมัครหมู่บ้าน เยาวชน และชาวบ้านทั่วไปที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมืองกับสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด

ความเป็นพลเมือง หมายถึง ผู้ที่มีคุณลักษณะรับรู้และตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ และมีจิตสาธารณะ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเป็นการพัฒนากรอบแนวคิดของการวิจัย อันจะนำไปสู่การค้นหาคำตอบที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในบทนี้จึงเป็นการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด งานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องพลเมือง
2. แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง
3. งานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กรอบแนวคิดของการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องพลเมือง

ในการทบทวนแนวคิดเรื่องพลเมือง ผู้วิจัยได้ทบทวนความหมาย ความเป็นพลเมือง และระดับพลเมือง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการอธิบายความเป็นพลเมืองของผู้ที่เข้าร่วมโครงการของสถาบันพระปกเกล้าและศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ดังนี้

1.1 ความหมายพลเมือง

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “พลเมือง” (Citizen) โดยทั่วไปมีเพียงคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่เข้าใจ แต่โดยส่วนใหญ่อาจจะไม่ค่อยคุ้นเคยหรือไม่เป็นที่เข้าใจ แต่โดยทั่วไปมักจะคุ้นเคยกับคำว่า “ราษฎร” “ประชาชน” ทั้ง 3 คำนี้มีความหมายแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ซึ่งในการทบทวนความหมายครั้งนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงทั้ง 3 คำไปพร้อมๆ กัน

คำว่า “พลเมือง” มีนักวิชาการให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่มุ่งไปในทิศทางเดียวกันว่า “พลเมืองคือผู้ที่กำลังของบ้านเมืองและสังคม” ดังเช่น

บรรศักดิ์ อูวรรณโณ (2558: 11) กล่าวว่า พลเมืองคือผู้ที่กำลังของเมือง เป็นผู้ที่ขาดจากการอยู่ภายใต้การชี้นำของผู้ปกครองซึ่งเป็นนักการเมือง เป็นข้าราชการ

ขณะที่ มานิจ สุขสมจิตร (2558: 13) กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า พลเมืองคือผู้ที่เป็นกำลังของบ้านเมืองที่รวมตัวกันทำเรื่องดี ๆ เพื่อช่วยให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญและเป็นเมืองที่ผู้คนมีคุณธรรม จริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม เสียสละ และเป็นคนมีเหตุผล มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ

ทำนองเดียวกับ ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ (2558) ที่เห็นว่าพลเมืองคือผู้ที่กำลังของบ้านเมือง มีการรวมตัวกันทำเรื่องดีๆ มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

อีกท่านหนึ่งที่ให้มองพลเมืองเป็นกำลังสำคัญของเมือง คือ ประเวศ วะสี (ม.ป.ป.) เสนอไว้ว่าพลเมืองหมายถึงผู้ที่ตื่นรู้ มีความตระหนักในส่วนรวม มีจิตสาธารณะที่รวมตัวกัน คิดและทำสิ่งต่างๆ เพื่อส่วนรวม อันเป็น**พลังสำคัญของแผ่นดิน**

“พลเมือง” (Citizen) โดยนัยดังกล่าวจึงมีความหมายแตกต่างจาก “ราษฎร” (Subject) และประชาชน (People) เพราะพลเมืองคือผู้ที่พึ่งพาตนเองโดยไม่เป็นภาระและพึ่งพิงผู้ใด เป็นผู้ที่อยู่ในสังคมอย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรี ปราศจากพันธนาการหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของบ้านเมืองและสังคม การแสดงออกหรือพฤติกรรมของผู้ที่เป็นพลเมืองจึงเป็นไปในแนวทางสร้างสรรค์ ต่างจาก “ราษฎร” (Subject) ผู้ที่ยังต้องการการพึ่งพิงจากบุคคลอื่น เป็นภาระให้กับคนอื่น การแสดงออกทางพฤติกรรมจึงแสดงออกในเชิงรับที่ขาดศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาตนเอง คนเหล่านี้มีนัยของผู้ที่เสียเปรียบหรือเป็นคนที่ด้อยกว่าผู้อื่น และ “ประชาชน” (People) ผู้ซึ่งยังไม่เป็นพลเมือง เนื่องจากยังเป็นผู้ที่อยู่ใต้การปกครองซึ่งตนเองรู้สึกว่ายังต้องรอคอยคำสั่งหรือการสั่งการจากผู้ปกครอง เขาเหล่านั้นจะมองหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม มีพฤติกรรมแสดงออกที่ยึดตัวเองเป็นที่ตั้งบางครั้งจนกลายเป็นการละเมิดและกระทบกับสิทธิของผู้อื่น

จากการทบทวนความหมายพลเมือง ผู้วิจัยจะใช้ประโยชน์จากการทบทวนนี้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจถึงความเป็นพลเมืองของผู้ที่เข้าร่วมโครงการของผู้ที่เข้าร่วมโครงการของสถาบันพระปกเกล้าและศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด และเป็นแนวทางในการนิยามความหมายพลเมือง โดยผู้วิจัยได้ยึดเอาความหมายพลเมืองตามความหมายของนักวิชาการดังข้างต้น เนื่องจากเป็นความหมายที่ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้จึงให้ความหมายของพลเมืองว่าหมายถึง “ผู้ที่เป็นกำลังของสำคัญของบ้านเมืองและสังคม พึ่งตนเองได้โดยปราศจากการครอบงำของผู้ปกครอง คิดและลงมือทำอย่างสร้างสรรค์เพื่อประโยชน์สาธารณะ”

1.2 ความเป็นพลเมือง

สำหรับความเป็นพลเมือง (Citizenship) จากการที่ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าการกล่าวถึงความเป็นพลเมืองนั้น ส่วนใหญ่นักวิชาการมักรวมความและแปลความหมายไปถึงสิทธิและหน้าที่พลเมืองด้วย แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่านั่นก็คือความเป็น

พลเมืองซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทบทวนความเป็นพลเมืองจากเรื่องสิทธิและหน้าที่พลเมืองด้วย ดังนี้

ปกกรณ์ ปรียากร (2558: 17-18) กล่าวว่า เรื่องของความเป็นพลเมืองมีสาระหลัก 3 ด้านประกอบกัน กล่าวคือ

1) **ความเป็นพลเมืองในมิติการเมือง** เป็นลักษณะของผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของของระบอบประชาธิปไตย เริ่มต้นจากความเข้าใจในความเป็นอิสระชน มีจิตวิญญาณเสรี มิได้อยู่ภายใต้อำนาจขงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด มีความรับผิดชอบในตนเอง ฟังตนเอง พร้อมจะรับรู้รับฟังและเคารพต่อความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย รักที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ ไปใช้สิทธิเลือกตั้งด้วยความสมัครใจ ใส่ต่อการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ

2) **ความเป็นพลเมืองในมิติเศรษฐกิจและสังคม** เป็นลักษณะของผู้ที่มีจิตสาธารณะและสมัครใจเข้าร่วมแก้ปัญหาของชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติ พร้อมจะให้ความช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่เลือกปฏิบัติ โดยเหตุที่มาจากความแตกต่างทางวัยวุฒิ คุณวุฒิ สถานะทางเศรษฐกิจสังคม เชื้อชาติ สัญชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนา ความคิด ความเชื่อ เพศสภาพ การดำเนินชีวิต ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การประกอบสัมมาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อสังคม รู้เท่าทันและมีดุลพินิจในการรับและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในสังคมยุคสารสนเทศ

3) **ความเป็นพลเมืองในมิติหน้าที่พลเมือง** เป็นลักษณะของผู้ที่เป็นพลเมืองไทย ที่ต้องมีหน้าที่สำคัญในการรับการศึกษาและมีอาชีพที่สุจริต ปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัด มีหน้าที่ใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างสุจริตและเที่ยงธรรม พิทักษ์รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย รับราชการทหาร ป้องกันประเทศ เสียภาษีอากรโดยสุจริต พิทักษ์ ปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือราชการและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ช่วยเหลือในการป้องกันและบรรเทาภัยพิบัติสาธารณะ

ในขณะที่ ถวิลวดี บุรีกุล รัชวดี แสงมหะมัต และเออเจนี เมริโอ (ม.ป.ป.) ในงานศึกษาเรื่องการวัดความเป็นพลเมือง (Measuring Citizenship) เสนอว่า คนไทยมีแนวคิดต่อการเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์หรือที่ควรจะเป็น (Normative Citizenship) อยู่ 2 มิติด้วยกัน คือ

1) **ความเป็นพลเมืองในมิติวิถีวัฒนธรรม** คือมีลักษณะไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เคารพผู้อาวุโสกว่า เสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎหมาย ปฏิบัติตามหลักศาสนา มีความภาคภูมิใจในการเป็นคนไทย เต็มใจที่จะเสียภาษี และทำงานแบบสุจริต

2) **ความเป็นพลเมืองในมิติความมีอิสรภาพและความก้าวหน้าทันสมัย** คือ เป็นลักษณะของผู้ที่สามารถเปรียบเทียบนโยบายของพรรคและผู้สมัครรับเลือกตั้ง มีความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง สามารถวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง สามารถคุยเรื่องการเมืองนานาชาติ มีการรวมตัวหรือเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สหภาพ ชมรม ติดตามการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการ บริจาคโลหิต เงิน สิ่งของ แรงงาน และรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการนำกลับไปใช้ใหม่ หรือช่วยปลูกต้นไม้ และแยกขยะ

ส่วน ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (ม.ป.ป.) เสนอไว้ว่า คุณลักษณะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยมีอยู่ทั้งหมด 6 ประการ คือ 1) เคารพกติกา 2) เคารพสิทธิผู้อื่น 3) เคารพความแตกต่าง 4) เคารพหลักความเสมอภาค 5) รับผิดชอบต่อสังคม และ 6) พึ่งตนเอง

จากการทบทวนงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาถึงความเป็นพลเมือง สรุปได้ว่าการกล่าวถึงความเป็นพลเมืองส่วนใหญ่จะพิจารณาความเป็นพลเมืองจากมิติบทบาท สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง คือ มองว่าพลเมืองมีสิทธิและเคารพสิทธิอย่างไร และมีความรับผิดชอบต่อ (บทบาท) ต่อสังคมที่จะต้องแสดงออก (หน้าที่) อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยจะนำเอาประเด็นศึกษาจากส่วนนี้ไปใช้ในการกำหนดกรอบในการศึกษาความเป็นพลเมือง รวมถึงใช้ในการพัฒนาแนวทางการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง

1.3 ระดับพลเมือง

การแบ่งระดับพลเมืองออกเป็นพลเมืองในระดับต่างๆ จากการทบทวนพบว่ามีการจัดระดับไว้แตกต่างกันซึ่งส่วนใหญ่มีเหตุผลเพื่ออธิบายความเป็นพลเมืองให้ชัดเจนขึ้น โดยมีผู้แบ่งระดับพลเมืองไว้ ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (2554) แบ่งระดับของพลเมืองออกเป็น 4 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 พลเมืองมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นและชุมชน และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อส่วนรวม

ระดับที่ 2 พลเมืองมีความสนใจ มีความเข้าใจ มีความตระหนักในปัญหาของชุมชน และสังคม โดยกระตือรือร้นในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการปัญหา

ระดับที่ 3 พลเมืองที่เข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของการทำงาน หรือการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือในหลายประเด็นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเพื่อนำไปสู่การจัดการปัญหาในชุมชนหรือในสังคม เป็นต้น

ระดับที่ 4 พลเมืองที่มีส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลง ได้มีการดำเนินการเพื่อยกระดับของกระบวนการหรือมาตรการต่างๆ เป็นระดับกลไกหรือระบบที่มีความยั่งยืนในการทำงาน รวมไปถึงการยกระดับค่านิยมหรือแนวคิดของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีบทบาทในการพัฒนากฎหมายที่ใช้ในการจัดการปัญหาที่มาจากการมีส่วนร่วมของสังคม เป็นต้น

ขณะที่ ศรัณยู หมั่นทรัพย์ (2550: 103) ในบทความเรื่องการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ฐานรากของการเมืองภาคพลเมือง ได้จัดระดับของพลเมืองไว้เป็น 2 ระดับ คือ

1) **ระดับของการเป็นพลเมืองตามสถานภาพทางกฎหมายและการเมือง** พลเมืองในระดับนี้โดยความหมายคือผู้ที่เข้าใจและรับรู้ว่าเป็นสมาชิกของสังคม มีสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบตามกำหนดในกฎหมาย เช่น เคารพกฎหมาย ออกเสียงเลือกตั้ง ชำระภาษี และเกณฑ์ทหาร

2) **ระดับของการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ (Public Life)** ซึ่งหมายถึงผู้ที่แสดงออกต่อกิจการสาธารณะที่มุ่งให้ชีวิตสาธารณะหรือชีวิตส่วนรวมดีขึ้น มีการแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ต่อสภาพส่วนรวมและการเมือง มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพทางการเมืองและชีวิตสาธารณะซึ่งสามารถปฏิบัติได้ตั้งแต่ การออกเสียงเลือกตั้ง การวิพากษ์วิจารณ์ การกำหนดนโยบายหรือกฎหมาย การเคลื่อนไหวทางการเมือง การยื่นหยัดทางการเมืองในประเด็นต่างๆ หรือการแสดงพลังในการผลักดันทิศทางการเมือง

จากการทบทวนระดับพลเมือง ผู้วิจัยได้นำการจัดระดับพลเมืองตามลักษณะของสถานภาพทางกฎหมายและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะไปใช้เป็นแนวทางในการจัดระดับความเป็นพลเมือง โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดระดับพลเมืองของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองในการดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมือง คือ ระดับฟุ้งฟิง ระดับตระหนักรู้ และระดับลงมือปฏิบัติ รายละเอียด ดังนี้

1) **ระดับฟุ้งฟิง (Client)** คือ ราษฎร (Subject) และ ประชาชน (People) ที่ยังต้องการพึ่งพิงจากบุคคลอื่น ยังมีลักษณะเป็นภาระให้กับคนอื่น เป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของคนอื่นและมักจะรอรับคำสั่งและทำตามคำสั่งของผู้ปกครอง โดยจะมองหาประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม มีพฤติกรรมการแสดงออกที่ยึดตัวเองเป็นที่ตั้ง ฉะนั้นพฤติกรรมในการแสดงออกของราษฎรและประชาชนในระดับฟุ้งฟิงจึงมักจะแสดงออกในเชิงรับที่ขาดศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาตนเอง ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้มีนัยของคนทีเสียเปรียบหรือเป็นผู้ที่ด้อยกว่าคนอื่น

2) **ระดับตระหนักรู้ (Concerned Citizen)** คือ พลเมืองที่มีพฤติกรรมแสดงออกในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกของสังคม พึ่งตนเองโดยไม่เป็นภาระของผู้อื่นและสังคม รับรู้ถึงสิทธิและ

หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองตามกฎหมาย ไม่ละเมิดกฎหมาย/กฎเกณฑ์ของสังคม เช่น รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ปฏิบัติตามกฎหมาย ใช้สิทธิเลือกตั้ง เกณฑ์ทหาร เสียภาษีให้รัฐ เป็นต้น

3) ระดับลงมือปฏิบัติ (Active Citizen) คือ พลเมืองที่ตื่นตัวต่อเรื่องสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักรู้ต่อสิทธิและหน้าที่ของตนเองแล้ว พลเมืองในระดับนี้ยังเป็นผู้ที่รู้รอบรู้หนาว ไม่นิ่งเฉยดูตาย แต่เป็นผู้มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม มีจิตสำนึกต่อสาธารณะ โดยเอาตนเองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งหรือทำประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะ เช่น เสียสละเวลาทำงานเพื่อส่วนรวม เข้าร่วมประชุม/ประชาคม/เวทีสาธารณะ แสดงความคิดเห็นต่อเวทีประชุม/ประชาคม/เวทีสาธารณะ นำเสนอปัญหาต่างๆ หรือนโยบายต่อสาธารณะ ตัดสินใจหรือออกเสียงประชามติ ร่วมกับสาธารณะ ตลอดจนการเสียสละสิ่งของทุนทรัพย์เพื่อประโยชน์ส่วนรวม รวมไปถึงการบริจาคสิ่งของเครื่องใช้กับผู้ด้อยโอกาสและผู้ประสบภัยพิบัติ

ทั้งนี้การกระทำที่แสดงออกของพลเมืองที่ถือว่าเป็นพลเมืองระดับลงมือทำจะต้องกระทำหรือแสดงออกโดยตนเองรู้สึกว่ามีได้กระทำเพราะกฎหมายกำหนดให้ทำ หรือกระทำเพราะความคับข้องใจหรือถูกบังคับ แต่กระทำเพราะจิตสำนึกภายในที่ต้องการเห็นบ้านเมืองและสังคมที่ตนเองเป็นอยู่เจริญก้าวหน้า ซึ่งแตกต่างจากระดับฟังฟัง ที่ต้องรอการสั่งการจึงจะลงมือทำ ซึ่งขาดความคิดเชิงสร้างสรรค์ ขาดอำนาจในการตัดสินใจ ขาดความเป็นตัวของตัวเอง จนต้องตกเป็นเบี้ยล่างให้กับผู้ปกครอง

2. แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง

แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) ที่ผู้วิจัยได้พบทวนนี้เป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาที่มุ่งปลูกฝังให้ประชาชนของรัฐมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ เพื่อให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมต่อการปกครอง รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย มีทัศนคติดีและศรัทธาต่อระบอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

เพื่อความเข้าใจถึงแนวคิด สาระสำคัญของแนวคิด เครื่องมือและวิธีการสร้างความเป็นพลเมือง ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจึงได้พบทวนแนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง ดังนี้

2.1 แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในต่างประเทศ

แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในต่างประเทศมีมาไม่น้อยกว่า 5 ทศวรรษ เป็นแนวคิดที่ดำเนินการและประสบความสำเร็จในหลายประเทศของทวีปยุโรปและประเทศในทวีปอเมริกาเหนือ โดยเริ่มจากการจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองด้วยการสอนและฝึกฝนประชาชนของรัฐตั้งแต่ในระดับอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาต่อเนื่องไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษา และระดับมหาวิทยาลัย ไปจนถึงการจัดระบบการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสำหรับผู้ใหญ่ (Adult Civic Education)

ในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย สิ่งที่รัฐปลูกฝังสำหรับผู้เรียนในระดับอนุบาลคือ การปลูกฝังกลมเกลียวให้เด็กได้มีการเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยผู้เรียนจะถูกฝึกฝนให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคม ผู้เรียนทุกคนจะตระหนักว่าตนเองมีสิทธิเสรีภาพแต่การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจะปลูกฝังไม่ให้ละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนอื่น การให้การศึกษาผ่านการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองสามารถทำให้ผู้เรียนตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องร่วมรับผิดชอบต่อสังคม ฉะนั้นการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในหลายประเทศที่ประสบความสำเร็จ จึงได้เห็นประชาชนของรัฐเติบโตตามวัยขึ้นอย่างมีเสรีภาพ การเจริญวัยของทุกๆ คนจะตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อบ้านเมืองและสังคม

ส่วนเมื่อมีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเช่นชั้นมัธยมตอนต้น รัฐก็จะจัดให้มีการเรียนรู้เรื่องการเมืองการปกครองโดยเนื้อหาที่เรียน เช่น หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ประวัติศาสตร์การเมือง รัฐธรรมนูญ การปกครองโดยกฎหมาย ระบบการแบ่งแยกอำนาจ การตรวจสอบและถ่วงดุลกันภายในระบอบประชาธิปไตย ระบบการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (พรหมินทร์ พรหมเกิด, 2554: 95) โดยการเรียนรู้จะถูกซึมซับตลอดในระหว่างศึกษาที่โรงเรียน จนกระทั่งเมื่อจบชั้นมัธยมตอนปลายซึ่งมีอายุครบกำหนดและเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง พลเมืองที่ได้รับการขัดเกลามาตลอดช่วงชีวิตก็พร้อมที่จะเป็นพลเมืองอย่างสมบูรณ์ คือ สามารถไปใช้สิทธิเลือกตั้งโดยไม่ถูกผู้ใดชักจูง ครอบงำ หรือไม่อยู่ภายใต้การสั่งการของผู้ใด แต่เป็นผู้ที่ตระหนักในหน้าที่ต่อระบอบการปกครองที่ตนเองเชื่อมั่น หรือแม้หากเรียนจบเข้ารับราชการ ทำงานให้รัฐวิสาหกิจ องค์กรเอกชน หรือภาคธุรกิจ พลเมืองเหล่านั้นย่อมที่จะต้องตระหนักในความเท่าเทียม การยอมรับความแตกต่าง การเคารพสิทธิผู้อื่น และตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคม เขาเหล่านั้นย่อมจะต้องไม่ทุจริต คอรัปชั่น เอารัดเอาเปรียบบุคคลอื่น ที่สำคัญย่อมที่จะเข้าใจและเคารพในความแตกต่าง ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น

สำหรับระดับผู้ใหญ่ รัฐยังมีการจัดการศึกษาในลักษณะเดียวกัน คือ การส่งเสริมให้องค์กรเอกชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งพรรคการเมือง ได้เข้ามามีบทบาทอย่างเต็มที่ในการจัดการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดให้มีการศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชน จัดให้มีหลักสูตรวิชาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง รัฐธรรมนูญ สิทธิเสรีภาพ เป็นต้น

สำหรับเครื่องมือและวิธีการในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง ปริญญา เทวานฤมิตรกุล (ม.ป.ป.) เสนอไว้ว่า เครื่องมือและวิธีการที่โรงเรียนในสหรัฐอเมริกาและในยุโรปใช้ในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง คือ การให้นักเรียนได้ออกไปสัมผัสกับปัญหาต่างๆ ของชุมชนโดยเฉพาะที่อยู่รอบๆ โรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้พบเห็นปัญหาและรู้จักใช้กระบวนการกลุ่มในการทำให้เกิดการถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเพื่อวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุ และวิเคราะห์โครงการของกลุ่มในการลงมือแก้ปัญหา โดยครูผู้สอนจะดูแล แนะนำ และให้คำปรึกษาในการทำโครงการให้เหมาะสมกับระดับอายุและชั้นเรียน ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้จะทำให้เด็กนักเรียนได้เริ่มมองออกไปจากตนเองไปสู่ผู้อื่นและสังคม ทำให้เด็กนักเรียนได้สัมผัสกับความเป็นจริงที่อยู่รอบๆ ตัว เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและเชื่อมโยงตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทั้งนี้กระบวนการกลุ่มจะทำให้เด็กนักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่าง การเคารพสิทธิ และรู้จักที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น และในส่วนของ การลงมือปฏิบัติก็จะทำให้เกิดจิตสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งจะช่วยพัฒนาไปสู่การเป็นพลเมืองที่ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมอันเป็นพลเมืองที่รัฐพึงประสงค์

2.2 แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในประเทศไทย

สำหรับในประเทศไทยมีแนวคิดการพัฒนาคอนให้เป็นพลเมืองมาตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเชื่อว่า “พลเมือง” เป็นรากฐานของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย และอีกเหตุผลหนึ่งคือต้องการพัฒนาคนในชาติให้มีคุณภาพ สร้างชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ

ด้วยความเชื่อพื้นฐานเช่นนี้ในอดีตจึงมีการกำหนดคำว่า “พลเมือง” ไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 “พลเมืองสยาม คือ พลเมืองผู้สามารถประกอบอาชีพได้ เป็นผู้ที่รู้จักสิทธิและหน้าที่แห่งพลเมือง” แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 “ให้พลเมืองได้รับการศึกษา มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย” และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 ที่กำหนดว่า “การศึกษาต้องทำหน้าที่สร้างพลเมืองอย่างแท้จริง” (ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ 2548 อ้างในศรัณยู หมั่นทรัพย์, 2550: 110)

ช่วง 2 ทศวรรษเศษที่ผ่านมาสังคมไทยได้ให้ความสำคัญกับการสร้างคนให้เป็น “กำลังของบ้านเมือง” ให้คนได้ตระหนักในสิทธิหน้าที่ และควมมีรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม โดยได้ผนวกเอาคำว่า “พลเมือง” เข้าไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา กำหนดให้โรงเรียนจัดการสอนความรู้พื้นฐานประชาธิปไตยด้วยการสอดแทรกเข้าไปกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ส่วนระดับมัธยมศึกษา ได้กำหนดให้มีการเรียนรู้เรื่องการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครอง มุ่งทำประโยชน์ให้สังคม และยึดมั่นในวิถีประชาธิปไตย รวมถึงกำหนดให้โรงเรียนจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น ชมรม ชุมนุม การเลือกตั้งกรรมการนักเรียน กิจกรรมค่าย ขณะที่ระดับอุดมศึกษา ได้กำหนดให้มีการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างพลเมืองโดยกระทำผ่าน กลุ่ม ชมรม หรือการรวมตัวของนักศึกษาเพื่อดำเนินกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย นอกจากนี้การศึกษานอกโรงเรียนก็ได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในสังคม มุ่งเครือข่ายการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน ให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคม จัดกิจกรรมส่งเสริมการทำงานโดยระบอบการกลุ่มในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน มีความรับผิดชอบต่อและเสียสละเพื่อส่วนรวม (ศักดิ์ชัย นิรัญทิวี 2548 อ้างในศรัณยู หมั่นทรัพย์, 2550: 110)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระดับอุดมศึกษาของไทย ซึ่งเป็นระดับที่สำคัญและถือว่าเป็นระดับที่ความเป็นพลเมืองเบ่งบานที่สุด แต่หลักสูตรการศึกษาของไทยก็มิได้มีการกำหนดเอา “พลเมือง” ไว้ในหลักสูตรการเรียน

ล่าสุดปี 2554 คำว่า “พลเมือง” ได้ถูกยกขึ้นมากล่าวถึงอีกครั้งในสังคมไทย นั่นคือกระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้กำหนดเอาการสร้างพลเมืองเป็นวาระหลักอันหนึ่งของการพัฒนาพลเมืองไทย โดยการกำหนด “ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นก้าวที่ก้าวไกลตามยุทธศาสตร์ที่สำคัญ แต่แล้วสังคมก็ต้องเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองอย่างรุนแรงจนไม่สามารถดำเนินการตามยุทธศาสตร์ที่วางไว้ได้อย่างเต็มที่ แต่ถึงกระนั้นก็มีหน่วยงานภายนอกกระทรวงศึกษาธิการ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันพระปกเกล้า คณะกรรมการการเลือกตั้ง สภาพัฒนาการเมือง ฯลฯ นำยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นพลเมืองมาดำเนินการภายในองค์กรของตนเอง

การทบทวนในครั้งนี้นอกจากจะให้เห็นความจำเป็นที่ต้องมีการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ผู้วิจัยยังได้เห็นถึงเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการทบทวนแนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในต่างประเทศ ทำให้เห็นว่ารัฐได้เอาจริงเอาจังและให้ความสำคัญกับการสร้างความเป็น

พลเมืองของตนเองโดยจัดให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับวิเคราะห์ความเป็นพลเมือง

3. งานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเกี่ยวกับงานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานศึกษาและงานวิจัยหลายชิ้น เช่น งานศึกษาที่มุ่งอธิบายความเป็นพลเมือง เช่น วีรพงษ์ นกน้อย (2546) ลัดดาวรรณ สุขใหญ่ (2551) ทรงศิริ วิชิรานนท์ (2556) และปราณี ชารี (2556) งานศึกษาที่มุ่งอธิบายตัวชี้วัดความเป็นพลเมือง ศรัณยู หมั่นทรัพย์ (2557) และถวิลวดี บุรีกุล รัชวดี แสงมะหมัด และเออเจนี เมริโอ (ม.ป.ป. กล่าวคือ

การศึกษาของปราณี เกิดข้อค้นพบว่า ระดับความเป็นพลเมืองของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนในตำบลคลองม่วง จังหวัดนครราชสีมา มีความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับปานกลาง จากเกณฑ์การพิจารณาความเป็นพลเมือง 4 ด้าน คือ ด้านการรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ (ฉบับปี 2550) ด้านการตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ (ฉบับปี 2550) ด้านการปฏิบัติตามหน้าที่ของพลเมืองที่ระบุไว้ในกฎหมาย และด้านการมีจิตสาธารณะ สอดคล้องกับลัดดาวรรณ ที่ได้ทำการศึกษาในลักษณะเดียวกันกับกลุ่มประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพบว่าความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นในระดับตระหนักรู้ รวมถึงงานศึกษาของวีรพงษ์ ที่ได้ทำการศึกษาที่ดำเนินกับกลุ่มนักศึกษา ซึ่งพบว่าความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นในระดับปานกลาง เช่นกัน

เว้นแต่การศึกษาของทรงศิริ ที่ทดสอบระดับความเป็นพลเมืองกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักศึกษา ซึ่งได้ข้อค้นพบที่แตกต่างจากกรณีที่น่าเสนอมาข้างต้น คือมีความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับลงมือปฏิบัติ (active citizen) เมื่อพิจารณาจากด้านคุณลักษณะพื้นฐาน ด้านความรู้และทักษะ ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ

สำหรับงานวิจัยที่มุ่งอธิบายตัวชี้วัดความเป็นพลเมือง ศรัณยูได้พัฒนาตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองจากการสังเคราะห์ตัวชี้วัดร่วมกับภาคประชาสังคมที่ทำงานขับเคลื่อนเกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมือง 3 จังหวัด คือ เชียงราย ศรีสะเกษ และนครศรีธรรมราช ภายหลังจากนำไปทดสอบเชิงเนื้อหาและความเชื่อมั่นตามระเบียบวิธีวิทยา พบว่าสามารถพัฒนาตัวชี้วัด 3 มิติ คือ มิติพลเมืองฐานราก ประกอบด้วย 21 ตัวชี้วัด มิติพลเมืองที่มีส่วนร่วม 25 ตัวชี้วัด และมิติพลเมืองที่ตระหนักรู้ 21 ตัวชี้วัด ในขณะที่ ถวิลวดี และคณะที่ได้มีการพัฒนาตัวชี้วัดขึ้นใช้ในตนเองเดียวกัน คือหาตัวชี้วัดความเป็นพลเมืองที่เหมาะสมกับสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่าคนไทยมี

ทัศนะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองเป็น 2 มิติ คือ ความเป็นพลเมืองในมิติวิถีวัฒนธรรม (Traditionalist) และความเป็นพลเมืองในมิติความมีอิสระและความก้าวหน้าทันสมัย (Modern)

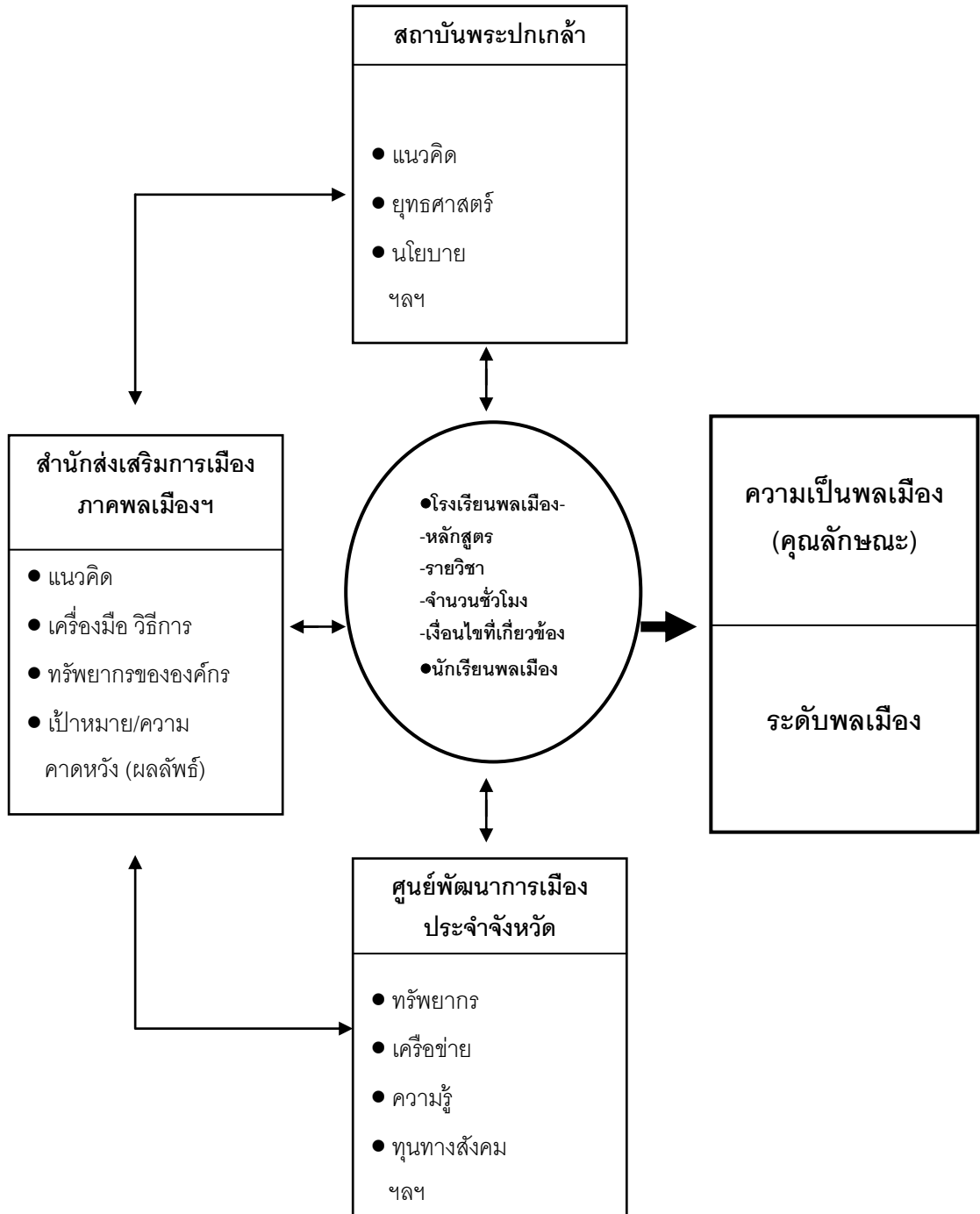
จากการทบทวนงานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยได้นำไปใช้ในการพัฒนาเป็นตัวชี้วัด และพัฒนาตัวแปรเพื่ออธิบายความเป็นพลเมือง โดยได้นำไปสังเคราะห์ร่วมกับตัวชี้วัดที่พัฒนาขึ้นจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลระดับนโยบาย และผู้ให้ข้อมูลระดับพื้นที่

4. กรอบแนวคิดของการวิจัย

การทบทวนแนวคิด งานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องพลเมือง แนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง เป็นแนวคิดหลักในการอธิบายความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ของผู้ที่เข้าร่วมโครงการของสถาบันพระปกเกล้าและศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด

สำหรับแนวคิดเรื่องพลเมือง ผู้วิจัยได้ใช้ประโยชน์จากการทบทวนความหมายเป็นกรอบในการทำความเข้าใจความเป็นพลเมือง การทบทวนความเป็นพลเมืองได้นำมาใช้ในการกำหนดกรอบในการศึกษาความเป็นพลเมือง และการทบทวนระดับพลเมืองใช้สำหรับการจัดระดับพลเมือง ทั้งนี้ได้กำหนดเป็น 2 ระดับ คือ ระดับตระหนักรู้ และระดับลงมือปฏิบัติ ส่วนแนวคิดการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองได้ใช้เป็นแนวทางสำหรับวิเคราะห์ความเป็นพลเมือง โดยเฉพาะการศึกษาถึงเครื่องมือและวิธีการในการสร้างความเป็นพลเมือง สุดท้ายผู้วิจัยได้ใช้งานศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้ทำการทบทวน นำมาใช้ในการอธิบายความเป็นพลเมือง

ทั้งนี้ภายใต้วัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษาความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ของผู้ที่เข้าร่วมโครงการของสถาบันพระปกเกล้าและศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบทตั้งแต่บริบทเชิงโครงสร้างของสถาบันพระปกเกล้า ได้แก่ แนวคิด ยุทธศาสตร์ นโยบาย ฯลฯ บริบทเชิงโครงสร้างของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ได้แก่ แนวคิด เครื่องมือ วิธีการ ทรัพยากรขององค์กร เป้าหมาย/ความคาดหวัง (ผลลัพธ์) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมือง และนักเรียนโรงเรียนพลเมือง และมีความสัมพันธ์กับเป้าหมาย/ความคาดหวัง (ผลลัพธ์) (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยที่ผสมผสาน (Mixed Method) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เพื่อศึกษาถึงความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) และระดับความเป็นพลเมือง โดยมีระเบียบวิธีการวิจัย ดังนี้

1. พื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการวิจัยแบบเจาะลงโดยพิจารณาจากศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองที่มีการดำเนินโครงการ/จัดกิจกรรม และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งมีศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเป็นผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรม

ทั้งนี้จากข้อมูลปีงบประมาณปี 2558 มีศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดขอรับการสนับสนุนโครงการโรงเรียนพลเมืองเป็นจำนวน 5 โครงการ คือ โครงการโรงเรียนพลเมืองจังหวัดอุดรธานี จังหวัดขอนแก่น จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ 4 จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ คือ อุดรธานี ขอนแก่น ศรีสะเกษ และสุโขทัย เป็นพื้นที่ดำเนินการวิจัย ยกเว้นโรงเรียนพลเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากมีการดำเนินการวิจัยในลักษณะเดียวกันอยู่แล้ว

2. หน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล

หน่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล (Unit of Analysis) คือ บัณฑิตบุคคล ได้แก่ ผู้บริหารหรือผู้แทนผู้บริหารสถาบันพระปกเกล้า ผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรมประจำจังหวัด รวมถึงผู้เรียนซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองกับสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด

3. กลุ่มเป้าหมายและประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายและประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งตามวิธีวิทยาการวิจัย คือ

3.1 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (purposive selection) โดยพิจารณาจากหลักเกณฑ์ประเภทของข้อมูลเป็นหลัก คือ

1) ผู้บริหารหรือผู้แทนผู้บริหารสถาบันพระปกเกล้า (1 คน) ผู้อำนวยการสำนักหรือผู้แทนผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า (1 คน) นักวิชาการประจำสถาบันพระปกเกล้า (1 คน) ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อมูลองค์กร ข้อมูลเกี่ยวกับพลเมือง

2) ผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรมประจำจังหวัด (แห่งละ 1 คน) ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อมูลการดำเนินโครงการ/กิจกรรม

3) ผู้เรียน จังหวัดอุดรธานี (2 คน) จังหวัดขอนแก่น (3 คน) จังหวัดศรีสะเกษ (3 คน) และจังหวัดสุโขทัย (3 คน) โดยผู้แทนกลุ่มเป้าหมายในแต่ละจังหวัดมีการเลือกแบบโควตา (quota sampling) โดยคำนึงถึงสัดส่วนและองค์ประกอบของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อมูลทัศนคติเกี่ยวกับพลเมือง การเปลี่ยนแปลงของพลเมือง

ทั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลจนถึงวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนสิงหาคม 2558

3.2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนพลเมืองที่เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองกับทางสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด 4 จังหวัด ได้แก่ อุดรธานี 52 คน ขอนแก่น 50 คน ศรีสะเกษ 40 คน และสุโขทัย 54 คน รวมทั้งหมด 196 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น 2 แบบ ตามวิธีวิทยาการวิจัย ประกอบด้วย

4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) ผู้วิจัยพัฒนาเครื่องมือขึ้นเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้งที่เป็นผู้บริหาร ผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรม และผู้เรียน (นักเรียนพลเมือง) การสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล (individual Interview) ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรม และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) คือ นักเรียน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview หรือ SSI) ได้แก่

1.1) แนวทางการสัมภาษณ์ **ชุดที่ 1** ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร และพลเมือง ใช้สัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้ดำเนินโครงการ/กิจกรรม ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่

1.1.1) ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร

-แนวนโยบาย/ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมืองของสำนักฯ
สถาบัน

-เครื่องมือ วิธีการ ในการสร้างความเป็นพลเมือง

-ทรัพยากรขององค์กร บุคลากร องค์ความรู้ งบประมาณ

-เป้าหมาย ความคาดหวัง หรือผลลัพธ์

1.1.2) ข้อมูลเกี่ยวกับพลเมือง

-ทัศนะเกี่ยวกับพลเมือง (ความหมายพลเมือง ความแตกต่างระหว่างพลเมือง (citizen) ราษฎร (subject) และประชาชน (people))

-ความคาดหวังและความสอดคล้องกับนโยบาย (คุณลักษณะของพลเมืองที่พึงปรารถนา)

-ระดับพลเมือง (จำนวนระดับ/ประเภท เหตุผลในการจัดระดับ ความสอดคล้องกับนโยบาย)

1.2) แนวทางการสัมภาษณ์ **ชุดที่ 2** ข้อมูลเกี่ยวกับพลเมือง ใช้สัมภาษณ์นักเรียนพลเมือง ประกอบด้วย

-ทัศนะเกี่ยวกับพลเมือง (ความหมายพลเมือง การแปลความหมาย (โลกทัศน์) ความแตกต่างระหว่างพลเมือง (citizen) ราษฎร (subject) และประชาชน (people))

-การเปลี่ยนแปลงของพลเมือง (ก่อน-หลังเข้าร่วมกิจกรรม: ความถี่ของกิจกรรมก่อนการเข้าร่วม ความถี่ของกิจกรรมหลังการเข้าร่วม ความถี่ของพฤติกรรมก่อนการเข้าร่วม ความถี่ของพฤติกรรมหลังการเข้าร่วม กิจกรรมที่แสดงออก วาระโอกาสที่ทำกิจกรรม วาระโอกาสที่แสดงออกของพฤติกรรม)

2) แนวทางการสังเกต (Observation Guide) ผู้วิจัยนำเครื่องมือนี้มาใช้เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างดำเนินการวิจัย โดยเข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในการจัดโครงการ/กิจกรรมของศูนย์พัฒนาการเมืองประจำจังหวัดทั้ง 4 แห่ง คือ อุตรธานี ขอนแก่น ศรีสะเกษ และสุโขทัย

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interview Schedule) ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่โดยการสังเกต สัมภาษณ์ จากนั้นนำมาทำการสังเคราะห์กับวรรณกรรม งานค้นคว้าและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจำแนกออกมาเป็นตัวชี้วัด (Indicator) สร้างเป็นข้อคำถาม ประกอบด้วย 4 ส่วน

- 1) ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และสถานภาพทางสังคม
- 2) ส่วนที่ 2 คำถามเพื่อวัดความเป็นพลเมือง แบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย
 - 2.1) ตอนที่ 1 การรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ มีข้อคำถาม 12 ข้อ และการรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ มีข้อคำถาม 5 ข้อ
 - 2.2) ตอนที่ 2 การตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ มีข้อคำถาม 12 ข้อ และการตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ มีข้อคำถาม 5 ข้อ
 - 2.3) ตอนที่ 3 การมีจิตสาธารณะ มีข้อคำถาม 12 ข้อ
- 3) ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองและจิตสาธารณะ
- 4) ส่วนที่ 4 ทักษะของนักเรียนพลเมืองต่อพลเมือง มีข้อคำถาม 5 ข้อ

5. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแยกวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของข้อมูลดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้ทำการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูลได้ปรับแนวทางการสัมภาษณ์ และแนวทางการสังเกตให้สอดคล้องกับโครงการ/กิจกรรมตลอดเวลาที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยกระทำโดยการแยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูล โดยการเปรียบเทียบข้อมูลในแต่ละหมวดหมู่ เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างกันภายในหมวดหมู่ เสร็จแล้วจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลระหว่างหมวดหมู่ และหาความสัมพันธ์ทั้งระบบ

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows โดยนำผลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามมาอภิปรายและนำเสนอข้อมูลในรูปของค่าสถิติต่างๆ ได้แก่ ค่าสูงสุด (Maximum) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าร้อยละ (Percentage) โดยมีเกณฑ์การแบ่งระดับพลเมือง คือ $\frac{\text{ค่าสูงสุด}-\text{ค่าต่ำสุด}}{\text{ช่วงที่ต้องการแบ่ง}} = \frac{4-1}{3} = 1$ ซึ่งการแปรผล ระดับสูง = คะแนนต่ำสุด +3, ระดับปานกลาง = คะแนนต่ำสุด +2 และระดับต่ำ คะแนนต่ำสุด +1 (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสิทธิ์, 2540)

บทที่ 4

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

เนื้อหาในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาและการอภิปรายผลการศึกษา โดยใน**ส่วนแรก** นำเสนอถึงผลการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 หัวข้อหลัก ได้แก่ 1) ผลการศึกษาแนวนโยบาย/ยุทธศาสตร์ของสถาบันฯ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนพลเมือง 2) ผลการศึกษาริบททั่วไปของโรงเรียนพลเมืองประจำจังหวัด และ 3) ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์และ**ส่วนที่สอง** เป็นการอภิปรายผลการวิจัย โดยในแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการศึกษา

1.1 แนวนโยบาย/ยุทธศาสตร์ของสถาบันฯ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพลเมือง

สำหรับแนวนโยบาย/ยุทธศาสตร์ของสถาบันฯ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพลเมือง จากการศึกษาสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่าสถาบันพระปกเกล้าเป็นสถาบันทางวิชาการที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานทางด้านประชาธิปไตย มียุทธศาสตร์หลักในการ**ส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย** ให้ความรู้ทางการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และส่งเสริม สนับสนุนการสร้างการเมืองภาคพลเมืองให้มีความเข้มแข็ง

ทั้งนี้ในส่วนของยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งแก่ภาคพลเมืองนั้น สถาบันพระปกเกล้าได้จัดตั้งหน่วยงานภายใต้การกำกับขึ้น เพื่อใช้เป็นหน่วยงานในการดำเนินการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย โดยในระยะแรกนั้นเมื่อปี 2542 ได้จัดตั้ง “ศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภาประชาสังคม” ขึ้น เพื่อใช้เป็นช่องทางสื่อสารระหว่างภาคประชาสังคมกับสมาชิกรัฐสภา และเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมพัฒนาความเข้มแข็งทางการเมืองให้กับพลเมือง แต่ต่อมาในปี 2552 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง” และมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารเพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย และการสร้างเข้มแข็งแก่ภาคพลเมือง

จากที่สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า นำเอายุทธศาสตร์สถาบันฯ ลงไปขับเคลื่อนในพื้นที่ตั้งแต่ปี 2552 เป็นต้นมา ทำให้เกิดศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดขึ้นจำนวน 48 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์ประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง น่าน แพร่ สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร อุทัยธานี ชัยนาท สิงห์บุรี ลพบุรี

สุพรรณบุรี กาญจนบุรี พระนครศรีอยุธยา นครนายก ปทุมธานี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี สระแก้ว ราชบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี เลย หนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ สกลนคร อุบลราชธานี ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช กระบี่ ภูเก็ต พัทลุง สงขลา สตูล และ ปัตตานี (ประยูร โทธิ์ไชยรัตน์, สัมภาษณ์) ซึ่งศูนย์ต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นกำลังสำคัญหลักในการพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง โดยมีบทบาทในการเป็นศูนย์กลางการประสานงาน เป็นที่รวบรวมความรู้และประสบการณ์ในการทำงานการเมืองภาคพลเมือง เป็นเวทีของภาคพลเมืองในการแสดงความคิดเห็น ตลอดจนเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับภาคพลเมืองในพื้นที่

การขับเคลื่อนภารกิจของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์นั้น สำนักฯ ได้ดำเนินการตั้งแต่การพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการศูนย์ฯ ด้วยการอบรมให้ความรู้ การจัดประสบการณ์แลกเปลี่ยนการทำงานระหว่างศูนย์ฯ การประชุมใหญ่ประจำปี การอบรมเพื่อให้เกิดทักษะพร้อมแก่การทำงาน เช่น การสร้างสำนักพลเมือง การสร้างจิตสาธารณะ การสร้างวิทยากรกระบวนการ รวมไปถึงการสนับสนุนการจัดกิจกรรม/โครงการของศูนย์ฯ ซึ่งในประเด็นหลังนี้ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดต่างๆ ได้มีการสำรวจความต้องการและสภาพปัญหาของประชาชนในพื้นที่ เพื่อนำมาเขียนเป็นโครงการและขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ เพื่อนำไปตอบสนองต่อความต้องการและการแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม โครงการหลักที่สถาบันพระปกเกล้าได้ให้สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองนำลงไปดำเนินการร่วมกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งเครือข่ายเยาวชนสถาบันพระปกเกล้า โครงการสร้างสำนักพลเมือง (project citizen) โครงการรากฐานประชาธิปไตยเพื่อพลเมืองไทยที่พึงปรารถนา และโครงการโรงเรียนพลเมือง (ประยูร โทธิ์ไชยรัตน์ และวัชรา ธิตินันท์, สัมภาษณ์) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “โครงการโรงเรียนพลเมือง” โครงการดังกล่าวสถาบันพระปกเกล้าได้ให้การสนับสนุนงบประมาณผ่านสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองไปยังศูนย์ประจำจังหวัดทุกๆ ปี

สำหรับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งในรูปแบบของโรงเรียนพลเมืองในระยะแรกในปี 2555 นั้น มีศูนย์ประจำจังหวัดที่เข้าร่วมระดมแนวคิดและรูปแบบโรงเรียนอยู่หลายศูนย์ฯ เช่น ศรีสะเกษ ขอนแก่น สระแก้ว นครนายก กาฬสินธุ์ สกลนคร ระนอง เพชรบุรี และลพบุรี ผลจากการขับเคลื่อนในครั้งนั้นมีศูนย์ฯ จำนวนหนึ่งที่มีความพร้อมในการดำเนินโครงการ เช่น

ศูนย์ฯ จังหวัดศรีสะเกษ ลพบุรี และยังมีบางศูนย์ฯ ที่ยังไม่มีความพร้อมและไม่สามารเปิดดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองได้

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีศูนย์ฯ ที่ดำเนินการตามยุทธศาสตร์สร้างความเข้มแข็งการเมืองภาคพลเมืองในรูปแบบของโรงเรียนพลเมือง ซึ่งเป็นการดำเนินการสอดคล้องกับนโยบาย/ยุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคพลเมืองของสถาบันฯ อยู่หลายศูนย์ฯ เช่น ภาคเหนือ คือ ศูนย์ฯ ประจำจังหวัดสุโขทัย ภาคอีสาน ได้แก่ ศูนย์ฯ ประจำจังหวัดอุดรธานี ศูนย์ฯ ประจำจังหวัดขอนแก่น ศูนย์ฯ ประจำจังหวัดศรีสะเกษ และภาคใต้ คือ ศูนย์ฯ ประจำจังหวัดนครนศรีธรรมราช โดยศูนย์ฯ ต่างๆ เหล่านี้ยังดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองซึ่งเป็นไปตามยุทธศาสตร์ของสถาบันพระปกเกล้า

1.1.1 ประวัติโรงเรียนพลเมือง

“โรงเรียนพลเมือง” เป็นโครงการ/กิจกรรมของสถาบันพระปกเกล้า ก่อตั้งขึ้นจากแนวคิดของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ที่ต้องการสร้างการเมืองภาคพลเมืองให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โรงเรียนพลเมืองเกิดขึ้นจากหลักปรัชญาที่ว่า “ประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง สร้างจากฐานรากของประชาชน” (สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า, 2555) จากแนวคิดนี้จึงได้ดำเนินการร่วมกับศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดจัดระดมความคิดเห็นเพื่อสร้างเป็นรูปแบบโครงการ “โรงเรียนพลเมือง”

ในปี 2556 มีศูนย์ฯ ที่นำร่องดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองอยู่หลายจังหวัด เช่น ศรีสะเกษ ขอนแก่น ลพบุรี โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ และแนวคิดจากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ผลจากการดังกล่าวจึงมีการนำรูปแบบโครงการโรงเรียนพลเมืองลงไปดำเนินการในพื้นที่

ต่อมาได้มีการขยายโครงการ/กิจกรรมไปสู่ศูนย์ฯ ประจำจังหวัดต่างๆ เช่น อุดรธานี สุโขทัย นครศรีธรรมราช กาฬสินธุ์ และอีกหลายแห่งที่เป็นศูนย์ฯ ประจำจังหวัด ทั้งจังหวัดในภาคตะวันออกและภาคใต้ โดยเป็นไปอย่างกว้างขวางและได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่

ปัจจุบันโครงการโรงเรียนพลเมืองที่มีศูนย์ฯ ประจำจังหวัดยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2556 มีอยู่ 4 แห่ง คือ ศูนย์ฯ ประจำจังหวัดสุโขทัย อุดรธานี ขอนแก่น และศรีสะเกษ ซึ่งศูนย์ฯ ต่างๆ เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพระปกเกล้า ปีละ 200.000 บาท

โดยยังคงใช้โครงสร้างหลักสูตรและรายวิชาที่สอดคล้องตามรูปแบบของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

1.1.2 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองที่ศูนย์ประจำจังหวัดทั้ง 4 แห่ง ดำเนินการ มีลักษณะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย และการสร้างความเข้มแข็งแก่ภาคพลเมือง ของสถาบันพระปกเกล้า โดยมีจุดเน้นเพื่อเปิดโอกาสและเพิ่มช่องทางให้แก่พลเมืองทุกคนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน กระตุ้นให้พลเมืองมีจิตสำนึก/อุดมการณ์ มีความรู้ มีความเข้าใจและมีเจตคติที่ดีต่อการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ ภายใต้จุดเน้นดังกล่าวศูนย์ที่เปิดดำเนินการโรงเรียนพลเมืองได้กำหนดวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชนให้มีความเข้มแข็งตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชน
- 2) เพื่อให้ผู้เรียนมีศักยภาพในการร่วมกันป้องกัน จัดการ และแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนโดยใช้หลักการพึ่งตนเองในระบอบประชาธิปไตย
- 3) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย สามารถตัดสินใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนตามหลักค่านิยม หลักการ รูปแบบและกระบวนการประชาธิปไตย

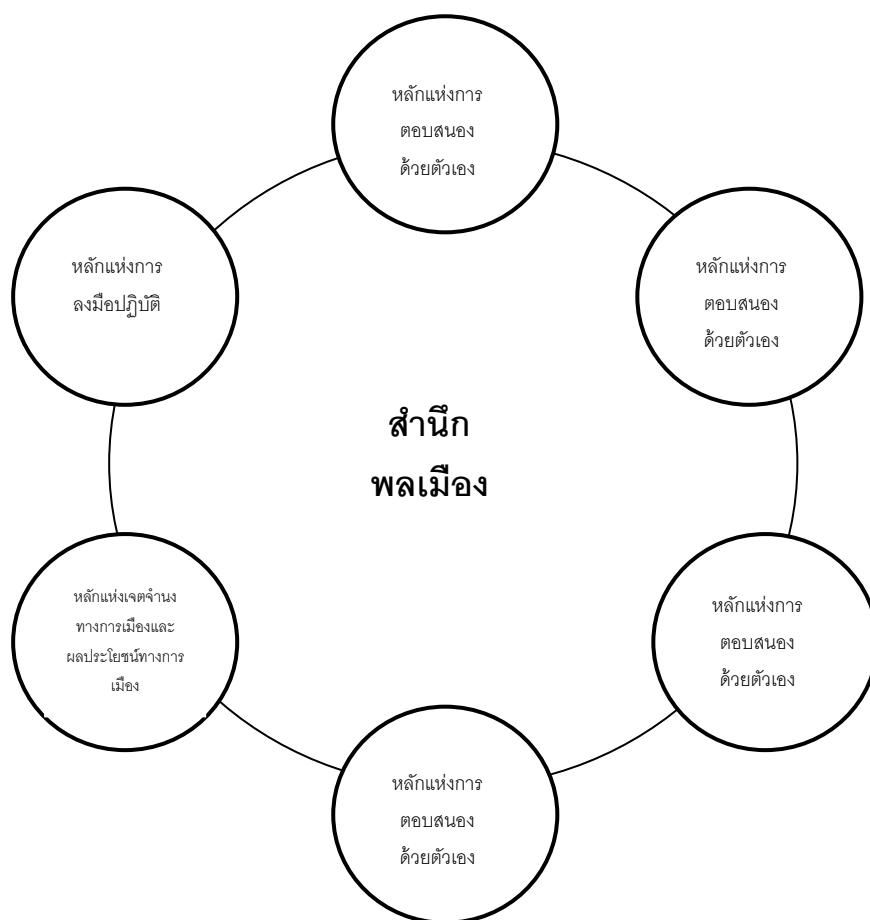
1.1.3 กรอบแนวคิด

การดำเนินกิจกรรมโรงเรียนพลเมืองโดยศูนย์ประจำจังหวัดทั้ง 4 แห่ง ดำเนินการภายใต้กรอบความคิด “สำนึกพลเมือง” โดยมีองค์ประกอบที่เป็น “หลักการ” สำคัญๆ 2 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก “ประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นและเป็นจริงได้ จำเป็นต้องเริ่มต้นจากประชาชนผู้มีจิตสำนึกรับผิดชอบ โดยจะต้องมีความรู้ มีความเข้าใจที่ดีต่อระบอบประชาธิปไตย แต่เพื่อให้เกิดจิตสำนึกรับผิดชอบ จำเป็นต้องอาศัยการปฏิบัติอย่างมีทักษะ คือ การลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะต้องกระทำโดยอาศัยความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดสำนึกรับผิดชอบ” (ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, สัมภาษณ์)

ประการที่สอง “พลเมืองที่เข้มแข็งต้องสามารถ “ตอบสนอง” (หลักแห่งการตอบสนองด้วยตัวเอง) ความต้องการที่แท้จริงของตนเองได้ ใช้ “ความสามารถ” (หลักแห่งความสามารถ) ที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งเป็นพลังภายในที่มีอยู่แล้ว “เสริมอำนาจ” (หลักแห่งอำนาจ) ซึ่ง

กันและกัน โดยอาศัยการสร้าง “ความสัมพันธ์” (หลักแห่งความสัมพันธ์) ที่ดีต่อกัน เพื่อให้เกิด “ประโยชน์สุข” (หลักแห่งเจตจำนงทางการเมืองและผลประโยชน์ทางการเมือง) แก่สังคมส่วนรวม ด้วยการ “ลงมือปฏิบัติ” (หลักแห่งการลงมือปฏิบัติ) ด้วยตนเอง” (ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์, สัมภาษณ์) (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดสำนักพลเมือง

1.1.4 คุณสมบัติของนักเรียนพลเมือง

กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองมีเจตจำนงสำคัญที่ต้องการให้พลเมืองมีเวทีเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน โดยให้ทุกคนในฐานะพลเมืองมีโอกาสในการพูดคุย แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงร่วมมือลงมือปฏิบัติในการทำสิ่งดีๆ เพื่อชุมชนและสังคม ดังนั้นผู้เข้าร่วม

กิจกรรม (นักเรียน) ที่เข้าศึกษาจึงไม่จำกัดสถานภาพ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ แต่เป็นการเปิดกว้างสำหรับทุกๆ คน โดยกำหนดคุณสมบัติของนักเรียน ดังนี้

- 1) เป็นประชาชนทั่วไป ตั้งแต่ เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่
- 2) เป็นผู้นำชุมชน ทั้งจากท้องถิ่นและท้องถิ่น
- 3) เป็นผู้แทนหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน

1.1.5 จำนวนผู้เข้ารับการศึกษา

โรงเรียนพลเมืองกำหนดการรับนักเรียนพลเมืองเข้าเรียนจำนวนรุ่นละไม่เกิน 100 คน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความพร้อมและความต้องการของชุมชนในพื้นที่ดำเนินการ

1.1.6 วิธีดำเนินการศึกษา

รูปแบบกิจกรรมของโรงเรียนพลเมืองเน้นความหลากหลายของกิจกรรม เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น การปาฐกถาพิเศษโดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ การบรรยายแบบมีส่วนร่วม การอภิปรายระดมความคิดเห็น การนำเสนอกลุ่มย่อย การลงมือปฏิบัติจริง และการศึกษาด้วยตนเอง การศึกษาดูงาน การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง กิจกรรมสาธิต ฯลฯ

1.1.7 ระยะเวลาการศึกษาและสถานที่

ระยะเวลาในการศึกษากำหนด 5 เดือน โดยวันจัดกิจกรรมขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละศูนย์ฯ และชุมชน โดยใช้เวลาสำหรับการเรียนรวมทั้งสิ้น 105 ชั่วโมง แบ่งออกเป็น ดังนี้

- 1) จัดให้มีการเรียนในชั้นเรียน รวมทั้งสิ้นประมาณ 20 ครั้งๆ ละ 3 ชั่วโมง รวมเป็น 60 ชั่วโมง
- 2) จัดให้มีการเรียนนอกห้องเรียน ซึ่งนักเรียนจะได้รับมอบหมายให้ทำงานกลุ่ม ฝึกการลงมือปฏิบัติจริงนอกห้องเรียน 5 ครั้งๆ ละ 6 ชั่วโมง รวมเป็น 30 ชั่วโมง
- 3) จัดให้มีการศึกษาดูงาน ซึ่งในระหว่างการเรียนจะมีการจัดกลุ่มดูงานนอกสถานที่จำนวน 15 ชั่วโมง

สำหรับสถานที่ดำเนินการนั้น ใช้พื้นที่จากหน่วย “ตำบล” เป็นที่ดำเนินการ โดยนักเรียนและผู้แทนหน่วยงานต่างๆ ในตำบลร่วมกันค้นหา และทำความเข้าใจร่วมกันว่าจะ

กำหนดให้มีการใช้สถานที่แห่งใดเป็นที่ดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมือง ซึ่งอาจเป็นโรงเรียน วัด ศาลาประชาคม โดยคำนึงถึงความสะดวกและความเหมาะสมของกิจกรรม

1.1.8 เงื่อนไขการผ่านกิจกรรม

นักเรียนที่จะผ่านการศึกษาโรงเรียนพลเมือง จะต้องเข้าร่วมกิจกรรมของสถาบันฯ และศูนย์ฯ อย่างต่อเนื่องและเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ศูนย์ประจำจังหวัดกำหนด โดยจะต้องมีเวลาเข้าเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของเวลาเรียนทั้งหมด (105 ชั่วโมง) และในระหว่างเรียนมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วม

1.1.9 โครงสร้างหลักสูตรวิชาเรียน

โรงเรียนพลเมืองแบ่งหลักสูตรวิชาเรียนออกเป็น 3 กลุ่มวิชาหลักๆ (ภาพที่ 3) ดังนี้

1) **กลุ่มวิชาแกนกลาง** (จำนวน 30 ชั่วโมง) ทุกศูนย์ฯ พื้นที่กำหนดให้ต้องเรียนเหมือนกัน ประกอบด้วย

-รายวิชาโลกของเราและการเมืองการปกครองไทยในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

-รายวิชารัฐธรรมนูญใกล้ตัว

-รายวิชากฎหมายใกล้ตัวพลเมือง

-รายวิชาสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

-รายวิชาเครื่องมือและทักษะที่จำเป็นของพลเมือง

2) **กลุ่มวิชาท้องถิ่น** (จำนวน 30 ชั่วโมง) แต่ละศูนย์ฯ กำหนดขึ้นเองตามความต้องการของชุมชน เช่น

-รายวิชาที่เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและทุนทางสังคม

-รายวิชาที่เสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต (การดูแลสุขภาพ การทำบัญชีครัวเรือน แผนที่ชุมชน)

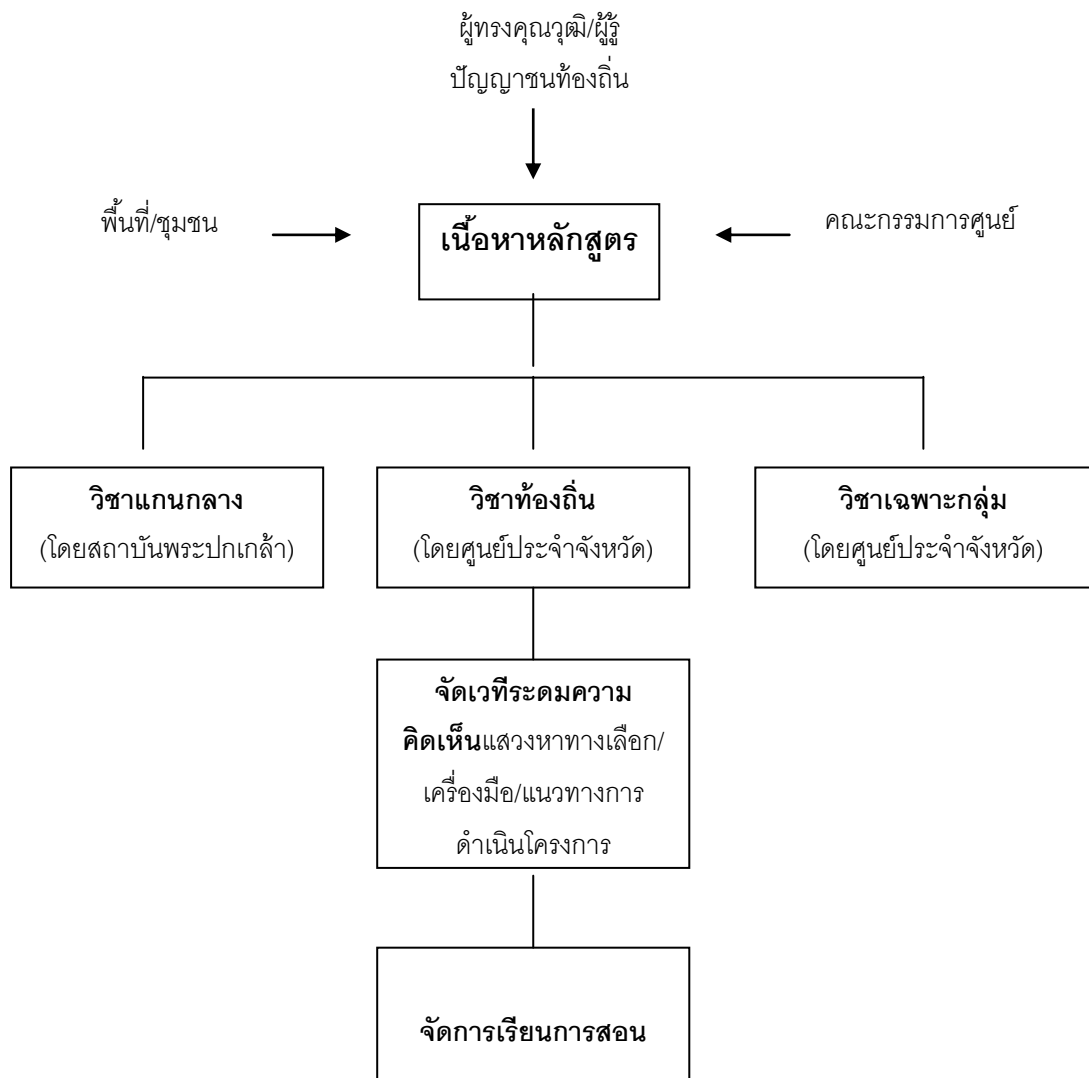
-รายวิชาที่เป็นการเรียนรู้และเพิ่มทักษะประกอบอาชีพ (การใช้ชีวิตแบบพอเพียง การทำเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง เกษตรกรรมทางเลือก)

-รายวิชาที่เป็นการติดตามตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานต่างๆ

-รายวิชาที่เป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

3) **กลุ่มวิชาเฉพาะกลุ่ม** (จำนวน 45 ชั่วโมง) แต่ละศูนย์ฯ กำหนดขึ้นเองตามความสนใจของชุมชน เช่น

- รายวิชาการเพาะเห็ด
- รายวิชาการวาดรูป
- รายวิชาการฝึกสมาธิ
- รายวิชาการประดิษฐ์สินค้าทำมือ
- ฯลฯ

ภาพที่ 3 โครงสร้างหลักสูตรรายวิชา

1.2 บริบททั่วไปของโรงเรียนพลเมือง

จากการศึกษาบริบททั่วไปของโรงเรียนพลเมืองอุดรธานี ขอนแก่น ศรีสะเกษ และ สุโขทัย แต่ละแห่งพบว่ามี การดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับนโยบาย/ยุทธศาสตร์ของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า คือ คณะกรรมการศูนย์ฯ จัดกิจกรรมสอดคล้องตามปรัชญา วัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิด ขณะเดียวกันก็มีการปรับกิจกรรมให้มีความยืดหยุ่น เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของผู้เรียนและชุมชน โดยเฉพาะวิชาเรียนที่เป็น “วิชาท้องถิ่น” แต่ละศูนย์ฯ กำหนดขึ้นตามความสนใจของนักเรียนพลเมือง และกำหนดขึ้นจากปัญหาของชุมชน เช่น ปัญหาขยะในชุมชน ปัญหาการจัดการน้ำในชุมชน ปัญหาการจัดการป่า เป็นต้น

1.2.1 โรงเรียนพลเมืองอุดรธานี

“โรงเรียนพลเมืองอุดรธานี” เป็นโครงการ/กิจกรรมที่ได้รับแนวคิดและการสนับสนุนจากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า โรงเรียนพลเมืองอุดรธานี ได้รับแนวคิด รูปแบบโรงเรียนพลเมืองในปี 2556 แต่มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการในปี 2557

ในปีที่เปิดดำเนินโครงการ/กิจกรรม ศูนย์ฯ มีการดำเนินกิจกรรมที่ตำบลเชียงแหวง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี และใช้ศาลาประชาคมบ้านเดียมเป็นสถานที่ทำการเรียนการสอนและจัดกิจกรรม

ในปีแรกของการจัดกิจกรรมมีนักเรียนเข้าร่วมจำนวน 50 คน ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนบ้านเดียม แบ่งเป็นเด็กจำนวน 16 คน เยาวชน 23 คน และผู้ใหญ่จำนวน 11 คน โดยศูนย์ฯ จัดให้มีการเรียนการสอนในเวลา 09.00 – 12.00 น. วันเสาร์และวันอาทิตย์ทุกๆ สัปดาห์

สำหรับรายวิชาที่เปิดสอน ศูนย์ฯ มีการนำหลักสูตรรายวิชาเรียนจากหลักสูตรแกนกลางของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า มาใช้ทำการเรียนการสอน แต่ได้มีการออกแบบเนื้อหาเองโดยคณะกรรมการศูนย์ฯ ส่วนรายวิชาในกลุ่มวิชาท้องถิ่น ได้ร่วมกับชุมชนและผู้นำชุมชนร่วมกันกำหนดรายวิชาขึ้น ซึ่งพบว่ารายวิชาที่นำมาเปิดสอนนั้นมีความสัมพันธ์กับสภาพปัญหาของชุมชน เช่น รายวิชาหนองหาร (แหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 25,000 ไร่) เป็นรายวิชาที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรในหนองหาร ไม่ว่าจะเป็น น้ำ นก ปลา พืช เนื่องจากหนองหารเป็นหนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ที่คนในชุมชนพึ่งพิง และหนองหารก็อยู่ในขั้นวิกฤติเนื่องจากการเข้ามาพัฒนาของโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งทำให้ระบบนิเวศของหนองหารสูญเสียไป

เช่นเดียวกับรายวิชาในกลุ่มวิชาเฉพาะกลุ่ม ซึ่งก็พบว่ามีการกำหนดรายวิชาที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านเดิมเป็นชุมชนที่ถูกพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว คือ “ทะเลบัวแดง” ซึ่งต้อนรับนักท่องเที่ยวและจัดชมธรรมชาติของบัวแดง และด้วยชุมชนต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นต้องต้อนรับทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ศูนย์ฯ และชุมชนจึงได้ร่วมกันกำหนดรายวิชาภาษาอังกฤษขึ้น เพื่อการเป็นภาคีภาคีในการรองรับและตอบสนองต่อชุมชน นอกจากนี้ยังกำหนดให้เรียนในรายวิชาหน้าที่พลเมืองเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

อย่างไรก็ตาม ในปีที่ผ่านมาดำเนินกิจกรรมโรงเรียนพลเมืองครั้งแรกก็พบว่ามือนักเรียนที่ผ่านกิจกรรมตามเกณฑ์ที่กำหนดจำนวน 43 คน จากจำนวนนักเรียนทั้งหมด 50 คน

ในปี พ.ศ. 2558 ศูนย์ฯ ได้ดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองที่บ้านโนนสมบูรณ์ ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า สาเหตุที่มีการจัดกิจกรรมโรงเรียนพลเมืองในชุมชนแห่งนี้ อันเนื่องมาจากความต้องการของชุมชนที่ต้องการให้มีการจัดเพื่อเสริมสร้างทักษะและประสบการณ์ รวมถึงการเพิ่มพูนความรู้ อันเนื่องมาจากพื้นที่แห่งนี้กำลังได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาเหมืองแร่โพแทช ชุมชนและชาวบ้านจึงมีความต้องการให้ศูนย์ฯ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะ และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสิทธิของชุมชน

รายวิชาที่จัดให้มีการเรียนการสอนจึงเป็นไปในลักษณะที่กว้างขวาง มุ่งตอบสนองต่อนักเรียนพลเมือง โดยกลุ่มวิชาแกนกลางได้จัดให้มีการเรียนการสอนตามที่สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ได้ให้การกำหนดเอาไว้ ส่วนรายวิชาในกลุ่มวิชาเฉพาะ และรายวิชากลุ่มเฉพาะกลุ่ม ได้จัดแตกต่างจากปี พ.ศ.2557 ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน รายวิชาในกลุ่มวิชาเฉพาะ เช่น รายวิชาเกษตรกรรม ธรรมชาติ รายวิชาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน รายวิชาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รายวิชาทักษะพลเมืองในการติดตามตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ และรายวิชาในกลุ่มวิชาเฉพาะ เช่น วิชาเรียนรู้โลกกว้าง ซึ่งเป็นการพานักเรียนพลเมืองแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะศึกษา และจัดกิจกรรมค่าย

โรงเรียนพลเมืองบ้านโนนสมบูรณ์ที่จัดในปี 2558 มีนักเรียนที่สมัครเข้าเรียนจำนวน 58 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่จำนวน 46 คน ที่เหลือจำนวน 11 คน เป็นเยาวชน โดยจัดให้มีการเรียนการสอนในเวลา 09.00 – 12.00 น. วันเสาร์และวันอาทิตย์ทุกๆ สัปดาห์

แต่อย่างไรก็ตามภายหลังจากสิ้นสุดกิจกรรมพบว่า มีนักเรียนที่ผ่านกิจกรรมตามเกณฑ์จำนวน 52 คน จากจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนทั้งหมด 58 คน

ส่วนปัญหาและอุปสรรคนั้นพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในบางสัปดาห์นักเรียนไม่ว่างจากการประกอบอาชีพ เพราะนักเรียนพลเมืองส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทั่วไปประกอบอาชีพทำนา โดยเฉพาะในฤดูกาลทำนามักจะมีผู้ขาดเรียนเป็นจำนวนมาก ดังนั้นทุกๆ สัปดาห์ที่มีการเรียนการสอนจึงมักจะมีผู้ขาดการเข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ฯ นอกจากนี้ยังมีกรณีของการนัดหยุดเรียนเพื่อเข้าร่วมเคลื่อนไหวกิจกรรมทางการเมืองแคว้นโพแทช เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มฝ่ายต่อต้านโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี

1.2.2 โรงเรียนพลเมืองขอนแก่น

แนวความคิดในการดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองขอนแก่นมีขึ้นในปี พ.ศ. 2556 ภายหลังจากที่ก่อตั้งศูนย์ฯ ขึ้นในปี พ.ศ. 2552 โดยแนวคิดในการจัดตั้งโรงเรียนพลเมืองเกิดจากการเสนอแนวความคิดของคณะกรรมการศูนย์ฯ ซึ่งได้เห็นรูปแบบของการจัดกิจกรรมโรงเรียนพลเมืองจากศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองอื่น การซึมซับแนวคิดและรูปแบบของโรงเรียนพลเมืองจากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

โครงการโรงเรียนพลเมืองจังหวัดขอนแก่น มีการริเริ่มและดำเนินอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2557 ที่ตำบลกุดน้ำใส อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น โดยใช้สถานที่ที่เป็นบ้านผู้นำเครือข่ายเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรม ในปีแรกที่เปิดดำเนินการมีผู้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ศูนย์ฯ สามารถรับสมัครนักเรียนพลเมืองได้ถึงจำนวน 80 คน ซึ่งเป็นทั้งผู้นำชุมชน แกนนำการเคลื่อนไหว อาสาสมัครในหมู่บ้าน เยาวชน และชาวบ้านทั่วไป

มีการเปิดสอนในรายวิชาแกนกลางที่ตรงกับแนวคิด และหลักสูตรแกนกลางของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง ส่วนในรายวิชาท้องถิ่นและรายวิชาเฉพาะกลุ่มเฉพาะ มีการออกแบบและกำหนดขึ้นร่วมกับผู้เรียนและชุมชน โดยเป็นไปตามความสนใจและความต้องการของชุมชน สำหรับรายวิชาท้องถิ่นและรายวิชาเฉพาะกลุ่มเฉพาะ เช่น รายวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รายวิชาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง สิทธิชุมชน เป็นต้น

ทั้งนี้พบว่า มีนักเรียนที่ผ่านกิจกรรมตามเกณฑ์จำนวน 60 คน จากจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนทั้งหมด 80 คน (สมพงษ์ ประทุมทอง, สัมภาษณ์)

ต่อมาในปี พ.ศ.2558 มีการดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมืองที่ตำบลโคกสูง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น มีผู้สนใจสมัครเข้าเรียนกับศูนย์ฯ เป็นจำนวนมากเช่นกัน ศูนย์ฯ สามารถรับนักเรียนพลเมืองเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมถึง 85 คน โดยใช้รายวิชาที่เคยใช้ในการจัดการเรียนการสอนในปี 2557 มาใช้สอนและจัดกิจกรรม เนื่องจากเห็นว่านักเรียนสนใจและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เรียนมักเป็นผู้นำชุมชน อาสาสมัคร และชาวบ้านทั่วไป แต่ในครั้งนี้มีนักเรียนที่จบหลักสูตรเพียง 55 คน จากจำนวนที่เข้าเรียนทั้งหมด 85 คน (สมพงษ์ ประทุมทอง, สัมภาษณ์) ซึ่งสาเหตุที่นักเรียนพลเมืองที่ผ่านกิจกรรมตามเกณฑ์มีสัดส่วนน้อยกว่าครั้งแรกนั้น อันเนื่องมาจากนักเรียนพลเมืองไม่สะดวกในการเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรม เพราะการจัดกิจกรรมตรงกับฤดูกาลทำนา การออกไปปรับจ้างในเมือง หรือการมีภารกิจเร่งรัดของผู้นำชุมชน

1.2.3 โรงเรียนพลเมืองศรีสะเกษ

โรงเรียนพลเมืองศรีสะเกษก่อตั้งขึ้นในปลายปี 2556 ภายหลังจากที่มีการก่อตั้งศูนย์ฯ ขึ้นในปี พ.ศ.2550 โดยได้รับแนวคิดมาจากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งภายหลังจากการได้รับแนวคิด รูปแบบ และวิธีการ คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้มีมติร่วมกันให้มีการจัดดำเนินโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมือง โดยในปีแรกนั้นศูนย์ฯ ดำเนินที่ตำบลทุ่งไผ่ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เนื่องจากว่าเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในการดำเนินโครงการ/กิจกรรม ทั้งในส่วนของพื้นที่ เช่น ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความพร้อมของคณะกรรมการศูนย์ฯ

การกำหนดรายวิชาเรียนแก่นักเรียนพลเมือง ศูนย์ฯ ยึดตามโครงสร้างรายวิชาที่เป็นรูปแบบของสถาบันพระปกเกล้า เว้นแต่รายวิชาท้องถิ่นและรายวิชาเฉพาะกลุ่มเฉพาะที่คณะกรรมการศูนย์ฯ และนักเรียนพลเมืองได้ร่วมกันกำหนดขึ้น เช่น รายวิชาชุมชนศึกษา รายวิชาการเสริมสร้างความมั่นคงในชีวิต รายวิชาอาเซียนศึกษา รายวิชาการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น รายวิชาประชาธิปไตยชุมชน รายวิชาเกษตรกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของนักเรียน

ในปีที่เปิดทำการเรียนการสอนในปีแรกจึงพบว่ามีกลุ่มผู้นำชุมชน อาสาสมัคร และชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมเป็นจำนวนมากถึง 123 คน แต่อย่างไรก็ตามจบหลักสูตรตามเกณฑ์ที่ศูนย์ฯ กำหนดเพียงจำนวน 34 คนเท่านั้น (พัชรี แดงเที่ยง, สัมภาษณ์) อันเนื่องมาจากปัญหาการ

เดินทาง ภารกิจในหน้าที่ที่เร่งรัด และการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะชาวบ้านทั่วไปที่มีอาชีพที่หลากหลาย

อย่างไรก็ตาม ศูนย์ฯ ยังได้ดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่อ ในปี 2557 โครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองที่ดำเนินการโดยศูนย์ฯ ก็ยังได้รับความสนใจสูง โดยในครั้งนั้นศูนย์ฯ ได้เข้าไปดำเนินการเปิดโรงเรียนพลเมืองที่ตำบลปรีอใหญ่ อำเภออุซันท์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้รายวิชาเรียนที่สอดคล้องกับความสนใจของชุมชน เช่น รายวิชาคอมพิวเตอร์และการสืบค้นรายวิชาภาษาอังกฤษพื้นฐานเพื่อพัฒนาชุมชน รายวิชาวิทยากรกระบวนการ รายวิชาภาวะผู้นำรายวิชาการเขียนโครงการ รายวิชาการประสานความร่วมมือกับภาครัฐ เป็นต้น ครั้งนี้มีนักเรียนพลเมืองที่สนใจเข้าร่วม โดยมีทั้งที่เป็นผู้นำชุมชน และชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมเป็นจำนวนมากถึง 74 คน แต่อย่างไรก็ตามก็มีนักเรียนพลเมืองที่สามารถจบหลักสูตรตามเกณฑ์ที่ศูนย์ฯ กำหนดเพียงจำนวน 29 คนเท่านั้น (พัชรี แดงเที่ยง, สัมภาษณ์) โดยมีสภาพปัญหาคล้ายกับปัญหาของนักเรียนในตำบลทุ่งไชย

กระทั่งในปี 2558 ศูนย์ฯ ได้ดำเนินโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองที่ตำบลโคกตาล อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยได้รับความร่วมมือในการสนับสนุนงบประมาณสถานที่ จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ และผู้นำชุมชน ศูนย์ฯ สามารถเปิดดำเนินโครงการและรับนักเรียนพลเมืองในพื้นที่จำนวน 70 คน เป็นทั้งผู้นำชุมชน อาสาสมัคร และชาวบ้านทั่วไป โดยมีรายวิชาท้องถิ่นและรายวิชาเฉพาะกลุ่มเฉพาะที่จัดให้นักเรียนพลเมืองได้เรียนรู้ เช่น รายวิชาการเสริมสร้างเชื่อมั่นในชีวิต รายวิชาเศรษฐกิจพอเพียง รายวิชาการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น รายวิชาเกษตรกรรมชุมชน เป็นต้น

การจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนของศูนย์ฯ มีความคล่องตัวมากขึ้น เพราะคณะกรรมการศูนย์ฯ มีประสบการณ์มากขึ้น และยังคงยึดรูปแบบและรายวิชาที่ใช้จัดการเรียนการสอนจากสองครั้งก่อน ยกเว้นบางรายวิชาที่ชุมชนและพื้นที่เสนอให้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับปัญหาและความสนใจ แต่อย่างไรก็ตามก็มีนักเรียนพลเมืองที่สามารถจบหลักสูตรตามเกณฑ์ที่ศูนย์ฯ กำหนดเพียงจำนวน 45 คนเท่านั้น

1.2.4 โรงเรียนพลเมืองสุโขทัย

โรงเรียนพลเมืองสุโขทัยเปิดดำเนินการ/กิจกรรมโดยศูนย์ฯ พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจังหวัดสุโขทัย โดยเป็นการรับแนวคิดมาจากสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง

สถาบันพระปกเกล้า รวมถึงจากการจัดประสบการณ์แลกเปลี่ยนจากการประชุมใหญ่ประจำปี ซึ่งทำให้คณะกรรมการศูนย์ฯ มีการทบทวนแนวคิด รูปแบบ และวิธีการดำเนินโครงการ

โครงการโรงเรียนพลเมืองสุโขทัยเปิดดำเนินโครงการอย่างเป็นทางการในปี 2557 โดยดำเนินการที่ตำบลทับผึ้ง อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย รูปแบบในการดำเนินการนั้นเป็นการจัดโดยยึดเอาปัญหาของชุมชนเป็นตัวตั้ง ซึ่งได้ชักชวนกลุ่มที่สนใจเข้าร่วม จนทำให้มีนักเรียนพลเมืองสนใจเข้าร่วมในปีแรกจำนวน 52 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านทั่วไป และเยาวชน (ธีระนุช สีตะสุด, สัมภาษณ์) การจัดรายวิชาเรียนมีการออกแบบรายวิชาที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ เป็นการเน้นสภาพจริงโดยเฉพาะในรายวิชาท้องถิ่นและวิชาเฉพาะกลุ่ม ส่วนรายวิชาแกนกลางยังคงยึดตามรายวิชาที่กำหนดโดยสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

ในปี 2558 ศูนย์ฯ จังหวัดสุโขทัยยังคงดำเนินโครงการ/กิจกรรมในรูปแบบของโรงเรียนพลเมืองต่อเนื่อง เนื่องจากเห็นว่าโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ดี ก่อให้เกิดประโยชน์กับพื้นที่ อีกทั้งก็มีผู้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในกลุ่มผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) และผู้นำท้องถิ่น (สมาชิก อบต.) รวมไปถึงชาวบ้านทั่วไปอีกด้วย

จากความสนใจดังกล่าวจึงนำมาสู่การดำเนินโครงการ/กิจกรรมที่ตำบลย่านยาว จังหวัดสุโขทัย โดยศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองจังหวัดสุโขทัยมีการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับโครงสร้างหลักสูตรของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง คือ มุ่งจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนพลเมืองได้เข้าใจการเมืองการปกครอง หลักประชาธิปไตย สิทธิพลเมือง ฯลฯ นอกจากนี้ยังเน้นจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เข้าไปเรียนรู้ปัญหาของชุมชน การแก้ไขปัญหาชุมชน การจัดทำแผนชุมชน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการและแก้ไขปัญหาชุมชน ในปีที่สองนี้จึงมีวิชาเรียนที่เป็นวิชาท้องถิ่นและวิชาเฉพาะกลุ่มที่หลากหลายตามสภาพของบริบทและปัญหา เช่น วิชาแผนที่และภูมิศาสตร์บ้านเมืองสุโขทัย วิชาการเก็บและพัฒนาข้อมูลสำคัญของชุมชน วิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิชาผังเมืองและการชลประทาน วิชาการทำแผนที่เดินดิน วิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

ด้วยความหลากหลายของวิชาเรียนและการจัดกิจกรรมที่เป็นการตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาในพื้นที่ ในปีที่สองนี้จึงพบว่านักเรียนพลเมืองเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมเป็นจำนวนมากขึ้นถึง 60 คน และมีผู้ผ่านกิจกรรมตามเกณฑ์สูงถึง 54 คน

จากการศึกษาบริบทของโรงเรียนพลเมืองพบว่า ศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดมีการดำเนินโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองที่สอดคล้องตามนโยบาย/

ยุทธศาสตร์ของสถาบันพระปกเกล้า โดยแต่ละศูนย์ฯ ได้นำเอาแนวคิดและโครงสร้างหลักสูตรของ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองมาดำเนินการ ซึ่งมีการออกแบบเนื้อหารายวิชาที่มุ่งตอบ วัตถุประสงค์ “ความเป็นพลเมือง” โดยเฉพาะในส่วนของรายวิชาแกนกลางที่นำเอาทั้งรายวิชาและ เนื้อหาใช้ในการจัดการเรียน ส่วนรายวิชาเฉพาะท้องถิ่นและวิชาเฉพาะ ศูนย์ฯ แต่ละแห่งมีการ กำหนดรายวิชาที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากสภาพบริบทปัญหาและความสนใจของนักเรียน พลเมืองในแต่ละพื้นที่ เนื้อหาของรายวิชาท้องถิ่นและวิชาเฉพาะที่ศูนย์ฯ เป็นผู้กำหนดจึงมี ลักษณะที่มุ่งไปเพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทชุมชน รวมถึงมุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้กับสภาพปัญหา ในพื้นที่ชุมชนของตนเอง

การดำเนินโครงการในลักษณะที่เน้นการจัดกิจกรรมเป็นสำคัญ โดยให้นักเรียน พลเมืองได้เรียนรู้และฝึกฝนจากสภาพจริง จึงทำให้เกิดความสนใจกับคนในพื้นที่ชุมชนเป็นจำนวน มาก โดยในแต่ละปีจะพบว่า มีจำนวนนักเรียนพลเมืองเพิ่มขึ้น ประเด็นนี้อาจเนื่องมาจากว่า หลักสูตรและกิจกรรมของโรงเรียนพลเมืองสามารถสร้างการเรียนรู้และตอบสนองต่อความสนใจ ของประชาชนในพื้นที่

อย่างไรก็ตามก็พบว่า ยังมีจำนวนนักเรียนพลเมืองที่ไม่ผ่านเกณฑ์การจบเป็นจำนวน มากโดยเฉพาะศูนย์ฯ ศรีสะเกษ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากจากสภาพปัญหาของเวลาในการจัดกิจกรรม ปัญหาการประกอบอาชีพที่เร่งรัด ทำให้นักเรียนพลเมืองขาดการเข้าร่วมกิจกรรม

1.3 ความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) และระดับความเป็นพลเมือง

1.3.1 ความเป็นพลเมืองของนักเรียนโรงเรียนพลเมือง

การศึกษาความเป็นพลเมืองของนักเรียนโรงเรียนพลเมือง โดยใช้ แบบสอบถามเพื่อวัดความเป็นพลเมืองจากนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมืองซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านการ เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองกับสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบัน พระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด จำนวน 196 คน มีประเด็น สำคัญที่จำเป็นต่อการนำเสนอ 2 ส่วน ได้แก่ 1) คุณลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และ ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง รายละเอียดดังนี้

1.3.1.1 คุณลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในจังหวัดอุดรธานี จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 26.5 อยู่ในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 25.5 อยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน

40 คน คิดเป็นร้อยละ 20.4 และอยู่ในจังหวัดสุโขทัย จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 27.5 เป็นชาย จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 49.0 และเป็นหญิง จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 51.0

ส่วนใหญ่อายุอยู่ในช่วง 31 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 51.5 รองลงมาอายุอยู่ในช่วง 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 30.1 และอายุอยู่ในช่วง 19 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.3 มีระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 43.4 ระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 32.7 ระดับอนุปริญญา คิดเป็นร้อยละ 13.8 และระดับปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 10.2 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 59.7 รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 19.9

ส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 32.7 เป็นผู้นำท้องที่ คิดเป็นร้อยละ 27.0 เป็นอาสาสมัครต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 18.4 เป็นผู้นำท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 17.9 และเป็นอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 4.1 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (n= 196)

ลักษณะของข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
จังหวัด		
อุดรธานี	52	26.5
ขอนแก่น	50	25.5
ศรีสะเกษ	40	20.4
สุโขทัย	54	27.6
เพศ		
ชาย	96	49.0
หญิง	100	51.0
ช่วงอายุ (ปี)		
7 - 18	9	4.6
19 - 30	26	13.3
31 - 50	101	51.5
51 +	60	30.1
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	64	32.7
มัธยมศึกษา	85	43.4

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (n= 196) (ต่อ)

ลักษณะของข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
อนุปริญญา	27	13.8
ปริญญาตรี	20	10.2
การประกอบอาชีพหลัก		
เกษตรกรรวม	117	59.7
รับจ้าง	39	19.9
ค้าขาย	13	6.6
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	10	5.1
อาชีพอื่น	17	8.7
สถานะทางสังคม		
ผู้นำท้องถิ่น	53	27.0
ผู้นำท้องถิ่น	35	17.9
อาสาสมัครต่างๆ	36	18.4
ประชาชนทั่วไป	64	32.7
อื่นๆ	8	4.1

1.3.1.2 ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง

การศึกษาความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง เมื่อพิจารณาจาก ค่าเฉลี่ย (μ) ในภาพรวมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1) การรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ 2) ความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ และ 3) การมีจิตสาธารณะ พบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง นักเรียนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามประเด็นต่างๆ จากทั้ง 3 ด้านในภาพรวมอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ

1) การรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

จากการศึกษาการรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ภายหลังจากที่นักเรียนโรงเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการโรงเรียนพลเมืองไปแล้ว 3 เดือน นักเรียน มีการรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.1) การรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ

จากการสำรวจข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าการรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมากที่สุดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ประกอบด้วย การรับรู้สิทธิที่จะได้รับการศึกษา อบรม อย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.65 รองลงมาคือ รับรู้สิทธิในการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.54 และรับรู้สิทธิที่จะได้รับการด้านสาธารณสุขอย่างเสมอภาคและได้มาตรฐาน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.63

ในขณะที่การรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญน้อยที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากน้อยที่สุดประกอบด้วย รับรู้สิทธิในการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐอย่างเปิดเผย มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.22 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.81 รองลงมาคือ รับรู้สิทธิในการฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐให้รับผิดชอบต่อการกระทำหรือละเว้นต่อการกระทำ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.26 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.75 และรับรู้สิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และรับรู้สิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์ โดยมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.37 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.73 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ (n= 196)

การรับรู้สิทธิ	ร้อยละ				\bar{X}	SD.
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด		
สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัว	52.6	39.8	7.1	0.5	3.44	0.65
สิทธิในการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	61.2	36.2	2.6	0.0	3.59	0.54
สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในการครอบครองทรัพย์สินของตนเองและการสืบทอดมรดก	56.6	35.7	7.1	0.5	3.48	0.65

ตารางที่ 2 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (n= 196) (ต่อ)

การรับรู้สิทธิ	ร้อยละ				\bar{X}	SD.
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด		
สิทธิที่จะได้รับการศึกษา อบรม อย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย	66.3	28.1	5.1	0.5	3.60	0.61
สิทธิที่จะได้รับการบริการด้านสาธารณสุขอย่างเสมอภาคและได้มาตรฐาน	64.8	30.1	3.6	1.5	3.58	0.63
สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐโดยมิให้มีการปฏิบัติอย่างรุนแรงและไม่เป็นธรรมต่อเด็กเยาวชนและสตรี	58.2	34.2	6.1	1.0	3.49	0.68
สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ (สวัสดิการ ค่าครองชีพ ค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพ/ทุพพลภาพ)	52.0	34.7	12.2	1.0	3.38	0.73
สิทธิที่จะได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก อันเป็นสาธารณะจากรัฐ	52.6	36.7	9.7	1.0	3.41	0.70
สิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	50.5	37.2	10.7	1.5	3.37	0.73
สิทธิในการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐอย่างเปิดเผย	43.4	38.3	15.3	3.1	3.22	0.81
สิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์	50.5	38.3	9.2	2.0	3.37	0.73
สิทธิในการฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐให้รับผิดชอบต่อการกระทำหรือละเว้นต่อการกระทำ	43.9	38.3	17.3	0.5	3.26	0.75

1.2) การรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

จากการสำรวจข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าการรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย การรับรู้หน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายโดยไม่ย่อหย่อน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.45 รองลงมาคือ รับรู้หน้าที่ต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.51 และรับรู้หน้าที่รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55

ในขณะที่การรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญน้อยที่สุด เรียงลำดับจากน้อยที่สุด ประกอบด้วย รับรู้หน้าที่เป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.50 รองลงมาคือ รับรู้หน้าที่ต้องเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินนั้นมาใช้พัฒนาประเทศ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.51 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ (n= 196)

การรับรู้หน้าที่	ร้อยละ				\bar{X}	SD.
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด		
รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข	77.0	18.9	3.6	0.5	3.72	0.55
ต้องปฏิบัติตามกฎหมายโดยไม่ย่อหย่อน	76.0	23.0	1.0	0.0	3.75	0.45
ต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้ง	76.5	20.9	2.0	0.5	3.73	0.51
เป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ	71.9	26.0	2.0	0.0	3.70	0.50
ต้องเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินนั้นมาใช้พัฒนาประเทศ	74.0	23.0	3.1	0.0	3.71	0.51

2) ความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

จากการศึกษาความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ภายหลังจากที่นักเรียนโรงเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการโรงเรียนพลเมืองไปแล้ว 3 เดือน นักเรียนฯ มีความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในประเด็นต่างๆ ดังนี้

2.1) ความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ

จากการสำรวจข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย ความตระหนักในสิทธิของตัวเองที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.59 รองลงมาคือ ความตระหนักในการเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกายของผู้อื่น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.54 และความตระหนักในสิทธิของตัวเองที่จะได้รับการศึกษา อบรม (ขั้นพื้นฐาน 12 ปี) จากรัฐอย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.62

ในขณะเดียวกันความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ น้อยที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากน้อยที่สุด ประกอบด้วย ความตระหนักในสิทธิของตัวเองในการฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐให้รับผิดชอบต่อการกระทำหรือละเว้นต่อการกระทำ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.13 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.71 รองลงมาคือ ความตระหนักในสิทธิของตัวเองในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์เมื่อท่านทุกข์ร้อนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.26 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.76 และความตระหนักในสิทธิของตัวเองที่จะทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐอย่างเปิดเผย มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.32 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.69 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ
(n= 196)

ความตระหนักในสิทธิ	ร้อยละ				\bar{X}	SD.
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด		
การเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อเกียรติยศ ชื่อเสียงและความเป็นอยู่ส่วนตัวของผู้อื่น	58.7	38.3	2.6	0.5	3.55	0.57
การเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อทรัพย์สินอันไม่ใช่ของตนเอง	59.2	37.8	2.6	0.5	3.56	0.57
การเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกายของผู้อื่น	61.7	35.5	2.6	0.0	3.59	0.54
สิทธิของตัวเองที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น	64.8	30.6	4.1	0.5	3.60	0.59
สิทธิของตัวเองที่จะได้รับการศึกษาอบรม (ขั้นพื้นฐาน 12 ปี) จากรัฐอย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย	63.8	29.1	7.1	0.0	3.57	0.62
สิทธิของตัวเองที่จะได้รับบริการสาธารณสุขจากรัฐอย่างเสมอภาคและได้มาตรฐาน	61.2	33.2	5.6	0.0	3.56	0.60
สิทธิของตัวเองที่จะได้รับการช่วยเหลือ (เช่น สวัสดิการ ค่าครองชีพ ค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพ) จากรัฐ	51.5	37.2	11.2	0.0	3.40	0.68
สิทธิของตัวเองที่จะได้รับการจัดบริการสาธารณะและการอำนวยความสะดวก (เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ) จากรัฐ	53.1	37.8	9.2	0.0	3.44	0.65
สิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนเพื่อบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	54.6	39.8	5.6	0.0	3.49	0.60

ตารางที่ 4 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ
(n= 196) (ต่อ)

ความตระหนักในสิทธิ	ร้อยละ				\bar{X}	SD.
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด		
สิทธิของตัวเองที่จะทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐอย่างเปิดเผย	44.9	42.3	12.8	0.0	3.32	0.69
สิทธิของตัวเองในการเสนอเรื่องร้องทุกข์เมื่อท่านทุกข์ร้อนหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม	43.9	39.8	14.8	1.5	3.26	0.76
สิทธิของตัวเองในการฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐให้รับผิดชอบต่อการกระทำหรือละเว้นต่อการกระทำ	32.1	50.0	16.8	1.0	3.13	0.71

2.2) ความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

จากการสำรวจข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ประกอบด้วย ความตระหนักในหน้าที่การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.76 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49 รองลงมาคือ ความตระหนักในหน้าที่เป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.48 และความตระหนักในหน้าที่การเสียภาษีให้รัฐ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.51

ในขณะที่เดียวกันความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญน้อยที่สุดเรียงลำดับจากน้อยที่สุด ประกอบด้วย ความตระหนักในหน้าที่รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.61 รองลงมาคือ เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.50 ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ (n= 196)

ความตระหนักในหน้าที่	ร้อยละ				\bar{X}	SD.
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด		
รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	77.6	16.3	5.1	1.0	3.70	0.61
เคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด	73.5	24.0	2.6	0.0	3.71	0.50
การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง	79.1	17.9	3.1	0.0	3.76	0.49
เป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ	74.0	24.5	1.5	0.0	3.72	0.48
การเสียภาษีให้รัฐ	74.5	23.5	1.5	0.5	3.72	0.51

3) การมีจิตสาธารณะ

จากการศึกษา ภายหลังจากที่นักเรียนโรงเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการโรงเรียนพลเมืองไปแล้ว 3 เดือน การมีจิตสาธารณะในประเด็นต่างๆ พบว่า การมีจิตสาธารณะมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงจากมากไปหาน้อย คือ การมีจิตสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนซึ่งจะต้องเสียสละแรงกาย-แรงใจพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55 รองลงมาคือ การมีจิตสาธารณะเสียสละเวลาจากการประกอบอาชีพไปทำงานให้กับชุมชนที่อาศัยอยู่ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47 และการมีจิตสาธารณะเข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49

ในขณะเดียวกันการมีจิตสาธารณะน้อยที่สุดเรียงลำดับจากน้อยที่สุด คือ การมีจิตสาธารณะสงเคราะห์เพื่อนบ้านที่ยากไร้ (เงิน สิ่งของ เสื้อผ้า) มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.37 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.68 รองลงมาคือ การมีจิตสาธารณะแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ต่อชุมชนที่อาศัยอยู่มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.42 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.73 ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการมีจิตสาธารณะ (n= 196)

การมีจิตสาธารณะ	ร้อยละ				\bar{X}	SD.
	เป็นประจำ	เกือบเป็นประจำ	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย		
ประกอบอาชีพแล้วคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่	63.3	32.1	3.6	1.0	3.58	0.61
เสียสละเวลาจากการประกอบอาชีพไปทำงานให้กับชุมชนที่อาศัยอยู่	75.0	23.5	1.5	0.0	3.73	0.47
เข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน	69.9	28.6	1.5	0.0	3.68	0.49
สงเคราะห์เพื่อนบ้านที่ยากไร้ (เงิน สิ่งของ เสื้อผ้า)	48.5	39.8	11.7	0.0	3.37	0.68
เข้าไปช่วยชุมชนของท่านวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน	63.8	29.6	6.6	0.0	3.57	0.61
แสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ต่อชุมชนที่อาศัยอยู่	57.1	28.1	14.8	0.0	3.42	0.73
เข้าไปทำงานเพื่อชุมชน	70.4	25.5	4.1	0.0	3.66	0.55
เห็นอกเห็นใจเพื่อนบ้านที่ยากไร้	70.9	25.0	3.6	0.5	3.66	0.57
เข้าไปสงเคราะห์เพื่อนบ้านที่ยากไร้	66.8	28.1	4.6	0.5	3.61	0.60
เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนซึ่งจะต้องเสียสละแรงกาย-แรงใจพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น	78.6	17.9	2.6	1.0	3.74	0.55

1.3.2 ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนโรงเรียนพลเมือง

ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง เมื่อพิจารณาจากประเด็นต่างๆ ตามลักษณะของสภาพทางกฎหมายและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นประเด็นในการจัดระดับความเป็นพลเมืองในครั้งนี้ พบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับลงมือปฏิบัติ (active citizen) คิดเป็นร้อยละ 46.9 รองลงมาคือ ระดับตระหนักรู้

(concerned citizen) คิดเป็นร้อยละ 40.8 และระดับพึงพิง (client) คิดเป็นร้อยละ 12.2 ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ร้อยละ ระดับความเป็นพลเมืองจำแนกตามการรับรู้สิทธิและหน้าที่ ความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและการมีจิตสาธารณะ (n= 196)

ประเด็นระดับความเป็นพลเมือง	ร้อยละ		
	ระดับสูง	ระดับกลาง	ระดับต่ำ
การรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ	55.1	35.7	9.2
การรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ	76.5	19.9	3.6
ความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ	50.0	41.3	8.7
ความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ	74.0	21.4	4.6
การมีจิตสาธารณะ	68.9	28.1	3.1
ภาพรวม	46.9	40.8	12.2

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากประเด็นต่างๆ นักเรียนพลเมืองมีการรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.5 รองลงมาคือ มีความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและการมีจิตสาธารณะ คิดเป็นร้อยละ 74.0 และร้อยละ 68.9 ตามลำดับ

จากข้อมูลยังสะท้อนให้เห็นอีกว่า นักเรียนพลเมืองมีการรับรู้และตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญสูงกว่าการรับรู้และตระหนักถึงสิทธิตามรัฐธรรมนูญ (การรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ ร้อยละ 55.1, การตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ร้อยละ 50.0) ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองที่ให้ความสำคัญต่อมิตินหน้าที่มากกว่ามิตีเรื่องสิทธิ กล่าวคือ “รับรู้และตระหนักในตนเองว่าตนเองมีหน้าที่ และจะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ มากกว่าการรับรู้และตระหนักในสิทธิที่ตนเองพึงได้รับตามรัฐธรรมนูญ”

1.4 ทักษะของกลุ่มตัวอย่างต่อพลเมือง

ในส่วนทักษะของกลุ่มตัวอย่างต่อ “พลเมือง” การศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า การให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความหมายของพลเมืองครอบคลุมทั้ง 5 ประเด็น โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 19.7 ให้ความหมายของคำว่าพลเมืองว่าหมายถึง ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 20.9 เห็นว่าพลเมืองคือผู้ที่รวมตัวกันทำเรื่องดีๆ เพื่อ

บ้านเมือง กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 18.2 มีทัศนะว่าเป็นผู้ที่ตื่นรู้ตื่นตัว ทำสิ่งใดตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 21.4 มองว่าพลเมืองคือผู้ที่ใส่ใจและมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง และร้อยละ 19.8 เห็นว่าพลเมืองคือผู้ที่รู้จักใช้สิทธิของตนเองอย่างถูกต้อง เคารพสิทธิของผู้อื่น และปฏิบัติตามกฎหมาย ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ร้อยละทัศนะของกลุ่มตัวอย่างต่อความเป็นพลเมือง จำแนกตามความหมายของคำว่า พลเมือง (n= 196)

ข้อความ	ร้อยละ
1) พลเมืองคือผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง	19.7
2) พลเมืองคือผู้ที่รวมตัวกันทำเรื่องดีๆ เพื่อบ้านเมือง	20.9
3) พลเมืองคือผู้ที่ตื่นรู้ตื่นตัว ทำสิ่งใดตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม	18.2
4) พลเมืองคือผู้ที่ใส่ใจและมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง	21.4
5) พลเมืองคือผู้ที่รู้จักใช้สิทธิของตนเองอย่างถูกต้อง เคารพสิทธิของผู้อื่น และปฏิบัติตามกฎหมาย	19.8
รวม	100.0

ทัศนะต่อคำว่า “พลเมือง” จากการศึกษาข้างต้นยังสอดคล้องกับการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งจากการให้ทัศนะของนักเรียนพลเมืองพบว่า นักเรียนได้ให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” ไปในลักษณะที่ครอบคลุมไปในมิติกว้าง โดยเห็นว่าพลเมือง คือ “ลักษณะของคนที่ดีในแง่เรื่องดีๆ และทำสิ่งดีๆ ต่อส่วนรวมและชุมชน รับผิดชอบต่อตนเอง ทำตามหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎหมาย และเคารพผู้อื่น” โดยเฉพาะการร่วมมือกันทำเรื่องดีๆ ต่อชุมชนของตนเอง “ช่วยกันและร่วมกันทำสิ่งดีๆ เรื่องดีๆ ต่อชุมชน ไม่คิดคดโกงหรือเอาเปรียบกัน” ดังที่ วาสนา ปิ่นเกษ (สัมภาษณ์) นักเรียนพลเมืองจังหวัดสุโขทัยบอกว่า “คำว่าพลเมืองเมื่อนั้นคือลักษณะของผู้ที่คิดดี ทำเรื่องดีๆ เพื่อชุมชนของตนเอง ไม่เห็นแก่ตัว มีสิ่งใดที่สามารถช่วยสังคมได้ก็ช่วย เพราะเราอาศัยอยู่ในชุมชน กับเพื่อนบ้าน” สอดคล้องกันกับ บัณฑิต คำงาม (สัมภาษณ์) นักเรียนพลเมืองจังหวัดขอนแก่นที่เห็นว่า “พลเมือง” นั้นเป็นคำที่ตนเองเพิ่งรู้จัก โดยแต่ก่อนรู้จักเคยได้ยินแต่คำว่า “ประชาชน” และ “ราษฎร” แต่สำหรับตนแล้วเมื่อได้มาเป็นนักเรียนพลเมืองทำให้รู้จักคำว่าพลเมืองมากขึ้น โดยเห็น

ว่าพลเมือง คือ คนที่เสียสละเพื่อชุมชนของตนเอง เสียสละเพื่อสังคม “ชุมชนเขาทำอะไรก็เข้าไปช่วยเหลือ เช่น ไปร่วมประชุม ไปร่วมทำประชาคม บริจาคทรัพย์พัฒนาวัดวาอาราม พัฒนาโรงเรียน”

นอกจากนี้ยังมีบางส่วนที่คิดว่าพลเมืองนั้นจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ “รู้และเข้าใจตนเอง รับผิดชอบต่อตัวเอง ทำตัวเองไม่ให้เกิดเป็นภาระของคนอื่น” ดังที่ มณี บุญรอด (สัมภาษณ์) นักเรียนพลเมืองอุดรธานีบอกภายหลังจากที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง โดยที่ตนเองคิดว่า “พลเมืองคือผู้ที่รับผิดชอบต่อสังคม รับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง” โดยความรับผิดชอบต่อสังคมยังรวมไปถึงการดำรงชีวิต การทำหน้าที่ที่การงานของตนไม่ให้เห็นภาระของผู้อื่น ไม่เป็นภาระของสังคม ปกป้องชุมชนของตน

เช่นเดียวกับบางส่วนที่มองว่า “พลเมือง” หมายถึง การทำตามหน้าที่ “รู้และเข้าใจในหน้าที่ของตนเอง รู้ว่าตนเองเป็นใคร มีหน้าที่ทำอะไรทำไปตามหน้าที่ อย่างเราเป็นประชาชนเราก็ต้องทำหน้าที่ของประชาชน นักการเมืองมีหน้าที่บริหารบ้านเมืองก็ต้องทำให้ดี ตำรวจ ทหาร ครู ก็เหมือนกัน ทุกๆ คนมีหน้าที่ที่ต้องทำตามหน้าที่” (โชคดี บุญขาว, สัมภาษณ์)

ในขณะที่บางส่วนก็มองว่า “พลเมือง” นั้นจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย กล่าวคือ “การเป็นพลเมืองจะต้องไม่ละเมิดกฎหมาย ไม่ละเมิดกฎกติกาของบ้านเมือง ในชุมชนก็เหมือนกันชุมชนก็มีกติกา เรากำหนดขึ้นมาเพื่อความเรียบร้อย ใช้ควบคุมกันในชุมชน เรากำหนดขึ้นมาแล้วเราก็ต้องเคารพ และต้องไม่ละเมิด” (ไรวัน ปรีอปรัง, สัมภาษณ์) ทศนะของ ไรวัน ยังสอดคล้องกับทศนะของ จัมนัน วงษ์จันทร์ นักเรียนพลเมืองศรีเกษ ที่เห็นว่าคนที่เป็นพลเมืองนั้นจะต้องเคารพกฎกติกา กฎหมายด้วย “คนที่เป็นพลเมืองนั้นจะต้องไม่ละเมิดกฎหมาย อย่างเราเป็นประชาชนธรรมดาๆ ก็ไม่ทำผิดต่อบ้านเมือง ไม่ค้ายาเสพติด ไม่เสพ ไม่ลักทรัพย์ใคร ”

รวมไปถึงบางส่วนที่มีทศนะว่า “พลเมือง” คือการเคารพผู้อื่น “พลเมืองที่ดีจะต้องไม่ละเมิดผู้อื่น ไม่ว่าจะป็นกาย วาจา จิตใจ ไม่ว่าจะคนอื่นเสียๆ หายๆ ไม่ว่าจะต่อหน้าหรือลับหลัง” “เราจะต้องให้เกียรติเขา ให้การเคารพแก่กัน” ปรีชา เวฬุมาม (สัมภาษณ์) หรือ “พลเมือง” คือ “คนที่ต้องเคารพผู้อื่น เคารพความคิดของเขา ไม่ดูถูกคนอื่น เคารพสิทธิของเขา พุดง่าย ๆ ก็คือเป็นคนที่รู้จักให้เกียรติคนอื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา” อวยพร พวงขุนทด (สัมภาษณ์)

จากการศึกษาทศนะความเป็นพลเมืองยังสะท้อนให้เห็นว่า การให้ความหมายของคำว่าพลเมืองมักนิยามตามโลกทัศน์และประสบการณ์ทางสังคม คือ ให้ความหมายที่สอดคล้องกับประสบการณ์ชีวิตของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องใกล้ตัว เช่น สิ่งแวดล้อมชุมชน คนในชุมชน ซึ่งการนิยามจากประสบการณ์และโลกทัศน์เหล่านี้ เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับการ

นิยามกับมุมมองของนักวิชาการจะพบว่า มีทัศนะต่อความเป็นพลเมืองในลักษณะที่สอดคล้องกัน คือเห็นว่าพลเมือง “เป็นผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง” “การรวมตัวกันกระทำในเรื่องดีๆ เพื่อบ้านเมือง” “การเป็นผู้ที่ตื่นรู้ ตื่นตัว กระทำสิ่งใดตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม” “การเป็นผู้ที่ใส่ใจและมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง” “การเป็นผู้ที่รู้จักใช้สิทธิของตนเองอย่างถูกต้อง เคารพสิทธิของผู้อื่น” รวมไปถึง “การปฏิบัติตามกฎหมาย”

2. การอภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า ทำให้ทราบข้อเท็จจริงซึ่งสามารถนำมาอภิปรายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

2.1 ความเป็นพลเมือง (คุณลักษณะ) ของนักเรียนพลเมือง

การศึกษาความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองพบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนโรงเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง นักเรียนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามประเด็นต่างๆ จากทั้ง 3 ด้านในระดับสูง ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวขัดแย้งกับการศึกษาของ ปราณี ชาลี (2556) ที่เคยทำการศึกษาความเป็นพลเมืองของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองม่วง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา รวมถึงไม่สอดคล้องกับรายงานการศึกษาของ วีรพงษ์ นกน้อย (2546) ที่ทำการศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองดีของนิสิตในระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งการศึกษาดังกล่าวชี้ว่าความเป็นพลเมืองของกลุ่มที่ศึกษาอยู่ในระดับปานกลางเท่านั้น

ความเป็นพลเมืองที่พบในระดับสูงของนักเรียนพลเมืองในโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมือง เป็นผลจากการจัดโครงการ/กิจกรรม ซึ่งทำให้นักเรียนพลเมืองเกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะ และพฤติกรรมที่ดีเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง จึงส่งผลให้คุณลักษณะด้านต่างๆ ของนักเรียนพลเมืองสูง โดยเฉพาะทำให้เกิดการรับรู้และการตระหนักในหน้าที่ การทำให้เกิดการรับรู้และเกิดความตระหนักในสิทธิ และการมีจิตสาธารณะ

ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองที่เกิดขึ้นในระดับสูง จึงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด โดยเฉพาะเจตจำนงที่มุ่งให้ประชาชนในพื้นที่เป็น “พลเมือง” ผลการศึกษา

ดังกล่าวจึงเป็นไปตามนโยบาย/ยุทธศาสตร์สถาบันพระปกเกล้า และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ/กิจกรรม

2.2 ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง

การศึกษาระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองซึ่งพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับลงมือปฏิบัติ (active citizen) ผลการศึกษาดังกล่าวไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ ลัดดาวรรณ สุขใหญ่ (2551) ในงานศึกษาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ ในการศึกษาเปรียบเทียบประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองกับอำเภอดอยสะเก็ด ที่พบว่าระดับความเป็นพลเมืองของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ที่อาศัยอยู่ทั้งในอำเภอเมือง และอำเภอดอยสะเก็ดทั้งสองแห่งอยู่ในระดับตระหนักรู้ (concerned citizen)

อย่างไรก็ตามก็พบว่าผลการศึกษาความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า มีสอดคล้องกับการศึกษาของ ทรงศิริ วิชิรานนท์ (2556) ที่ทดสอบระดับความเป็นพลเมืองกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักศึกษา ซึ่งได้ข้อค้นพบว่าระดับความเป็นพลเมืองของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง (ลงมือปฏิบัติ) โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากด้านคุณลักษณะพื้นฐาน ด้านความรู้และทักษะ ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาที่พบความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองอยู่ในระดับลงมือปฏิบัตินั้น เมื่อพิจารณาจากด้านต่างๆ (การรับรู้และการตระหนักในหน้าที่ การทำให้เกิดการรับรู้และเกิดความตระหนักในสิทธิ และการมีจิตสาธารณะ) มีข้อสังเกตว่า ระดับความเป็นพลเมืองในด้านการรับรู้ในหน้าที่และการตระหนักในหน้าที่มีค่าร้อยละสูงที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับด้านอื่นๆ ข้อค้นพบนี้อาจเนื่องมาจากผลของการจัดโครงการ/กิจกรรม ซึ่งสามารถทำให้นักเรียนมีระดับความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับลงมือปฏิบัติ “การดำเนินโครงการ/กิจกรรมโรงเรียนพลเมืองจึงมีนัยสำคัญต่อการต่อการยกระดับของพลเมือง

2.3 ทักษะต่อคำว่าพลเมือง

ผลการศึกษานิยามคำว่า “พลเมือง” พบว่า นักเรียนพลเมืองให้คำนิยามต่อคำว่าพลเมืองในลักษณะที่ครอบคลุมไปในมิติที่กว้าง โดยมองว่า เป็นลักษณะของผู้ที่คิดในเรื่องดีๆ และทำสิ่งดีๆ ต่อส่วนรวมและชุมชน รับผิดชอบต่อตนเอง ทำตามหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎหมาย และเคารพผู้อื่น” โดยเฉพาะการร่วมมือกันทำเรื่องดีๆ ต่อชุมชนของตนเอง ซึ่งทักษะต่อคำว่าพลเมือง

ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการนิยาม “พลเมือง” ของนักวิชาการ เช่น บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2558) ที่นิยามว่าพลเมืองคือผู้ที่เป็นกำลังของเมือง มานิจ สุขสมจิตร (2558) ที่กล่าวว่าพลเมืองคือผู้ที่เป็นกำลังของบ้านเมือง ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์ (2558) ที่เห็นว่าพลเมืองคือผู้ที่เป็นกำลังของบ้านเมือง มีการรวมตัวกันทำเรื่องดีๆ รวมถึง ประเวศ วะสี (ม.ป.ป.) ที่เคยเสนอไว้ว่าพลเมืองหมายถึงผู้ที่ตื่นรู้ มีความตระหนักในส่วนรวม

สำหรับการนิยามนั้นนักเรียนพลเมืองนิยามตามความรู้และประสบการณ์ชีวิตของตัวเอง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวอยู่ในชุมชน ใกล้กับประสบการณ์ชีวิต โดยมุมมองที่กว้างขวางนี้สามารถพิจารณาจากผลการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับการให้ทัศนะของนักเรียนพลเมืองที่พบว่า นักเรียนพลเมืองมีการให้นิยามครอบคลุมประเด็นต่างๆ 5 ประเด็น ในร้อยละที่ใกล้เคียงกัน คือ เห็นว่าพลเมืองคือ ผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง ผู้ที่รวมตัวกันทำเรื่องดีๆ เพื่อบ้านเมือง ผู้ที่ตื่นรู้ตื่นตัว ทำสิ่งใดตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม ผู้ที่ใส่ใจและมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง และผู้ที่จะใช้สิทธิของตนเองอย่างถูกต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น และปฏิบัติตามกฎหมาย

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทนี้นำเสนอถึงการสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะจากการศึกษาเรื่องความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ทักษะของนักเรียนพลเมืองต่อความเป็นพลเมือง 2) ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง และ 3) ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง การศึกษาใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานด้วยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้แทนผู้บริหารสถาบันพระปกเกล้า ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า นักวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ประธานคณะกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง และนักเรียนพลเมือง ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากประชากร 196 คน ที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมืองในพื้นที่ศึกษา 4 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ ขอนแก่น ศรีสะเกษ และสุโขทัย ที่ดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมือง ผลการศึกษาสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

1.1. คุณลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในจังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 52 คน คิดเป็นร้อยละ 26.5 อยู่ในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 25.5 อยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 40 คน คิดเป็นร้อยละ 20.4 และอยู่ในจังหวัดสุโขทัย จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 27.5 เป็นชาย จำนวน 96 คน คิดเป็นร้อยละ 49.0 และเป็นหญิง จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 51.0

ส่วนใหญ่อายุอยู่ในช่วง 31 – 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 51.5 รองลงมาอายุอยู่ในช่วง 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 30.1 และอายุอยู่ในช่วง 19 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.3 มีระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 43.4 ระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 32.7 ระดับอนุปริญญา คิดเป็นร้อยละ 13.8 และระดับปริญญาตรีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 10.2 ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรมเป็นส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 59.7 รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 19.9

ทั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป คิดเป็นร้อยละ 32.7 เป็นผู้นำท้องที่ คิดเป็นร้อยละ 27.0 เป็นอาสาสมัครต่างๆ คิดเป็นร้อยละ 18.4 เป็นผู้นำท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 17.9 และเป็นอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 4.1

1.2 ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง

ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง เมื่อพิจารณาในภาพรวมทั้ง 3 ด้าน (การรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ ความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ และการมีจิตสาธารณะ) พบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง นักเรียนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองตามประเด็นต่างๆ จากทั้ง 3 ด้านในภาพรวมอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ

1) การรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ

พบว่า การรับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญมากที่สุดเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ การรับรู้สิทธิที่จะได้รับการศึกษา อบรม อย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.65 รองลงมาคือ รับรู้สิทธิในการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.54 และรับรู้สิทธิที่จะได้รับบริการด้านสาธารณสุขอย่างเสมอภาค และได้มาตรฐาน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.58 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.63

2) การรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

พบว่า การรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การรับรู้หน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายโดยไม่ย่อหย่อน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.45 รองลงมาคือ รับรู้หน้าที่ต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.51 และรับรู้หน้าที่รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55

3) ความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ

พบว่า ความตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความตระหนักในสิทธิของตัวเองที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.59 รองลงมาคือ ความตระหนักในการเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกายของผู้อื่น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.59 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.54 และความตระหนักในสิทธิของ

ตัวเองที่จะได้รับการศึกษา อบรม (ขั้นพื้นฐาน 12 ปี) จากรัฐอย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.57 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.62

4) ความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

พบว่า ความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความตระหนักในหน้าที่การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.76 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49 รองลงมาคือ ความตระหนักในหน้าที่เป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.48 และความตระหนักในหน้าที่การเสียภาษีให้รัฐ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.51

5) การมีจิตสาธารณะ

จากการศึกษาการมีจิตสาธารณะในประเด็นต่างๆ พบว่า การมีจิตสาธารณะมากที่สุด 3 อันดับแรกเรียงจากมากไปหาน้อย คือ การมีจิตสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนซึ่งจะต้องเสียสละแรงกาย-แรงใจพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.74 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.55 รองลงมาคือ การมีจิตสาธารณะเสียสละเวลาจากการประกอบอาชีพไปทำงานให้กับชุมชนที่อาศัยอยู่ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.73 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.47 และการมีจิตสาธารณะเข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.68 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.49

1.3 ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง

ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง เมื่อพิจารณาจากประเด็นต่างๆ ตามลักษณะของสภาพทางกฎหมายและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นประเด็นในการจัดระดับความเป็นพลเมืองในครั้งนี้ พบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนพลเมืองผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับลงมือปฏิบัติ (active citizen) คิดเป็นร้อยละ 46.9 รองลงมาคือ ระดับตระหนักรู้ (concerned citizen) คิดเป็นร้อยละ 40.8 และระดับฟังฟัง (client) คิดเป็นร้อยละ 12.2

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากประเด็นต่างๆ นักเรียนพลเมืองมีการรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 76.5 รองลงมาคือ มีความตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญและการมีจิตสาธารณะ คิดเป็นร้อยละ 74.0 และร้อยละ 68.9 ตามลำดับ

1.4 ทักษะต่อความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง

จากการศึกษานิยามของคำว่า “พลเมือง” พบว่า นักเรียนพลเมืองให้ความหมาย “พลเมือง” ในมุมมองที่กว้างตามโลกทัศน์และประสบการณ์ทางสังคม โดยเห็นว่าพลเมือง คือ “ลักษณะของคนที่ดีในแง่ดีๆ และทำสิ่งดีๆ ต่อส่วนรวมและชุมชน รับผิดชอบต่อตนเอง ทำตามหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎหมาย และเคารพผู้อื่น” โดยร่วมกันทำเรื่องดีๆ ต่อชุมชนของตนเอง ช่วยกัน และร่วมกันทำสิ่งดีๆ เรื่องดีๆ ต่อชุมชน ไม่คิดคดโกงหรือเอาเปรียบกัน มีความรับผิดชอบต่อตนเอง รู้และเข้าใจตนเอง รับผิดชอบต่อตัวเอง ทำตัวเองไม่ให้เกิดเป็นภาระของคนอื่น ทำตามหน้าที่ รู้และเข้าใจในหน้าที่ของตนเอง รู้ว่าตนเองเป็นใคร มีหน้าที่อะไร และจะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่ละเมิดกฎหมาย ทั้งต่อกฎหมายของบ้านเมือง กฎกติกาของชุมชน รวมไปถึงจะต้องไม่ละเมิดผู้อื่น แต่ให้การเคารพและให้เกียรติผู้อื่น

การศึกษาทักษะความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองยังสะท้อนให้เห็นว่า การให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” มักจะนิยามตามโลกทัศน์และประสบการณ์ทางสังคม กล่าวคือ มีการให้ความหมายที่สอดคล้องกับประสบการณ์ชีวิตของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องใกล้ตัว เช่น สิ่งแวดล้อมชุมชน ประสบการณ์ในชุมชน ซึ่งการนิยามจากประสบการณ์และโลกทัศน์เหล่านี้ เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับนิยามของนักวิชาการจะพบว่า มีทักษะต่อความเป็นพลเมืองที่สอดคล้องกัน คือ เห็นว่าพลเมือง “เป็นผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง” “มีการรวมตัวกันกระทำในเรื่องดีๆ เพื่อบ้านเมือง” “การเป็นผู้ที่ตื่นรู้ ตื่นตัว กระทำสิ่งใดตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม” “การเป็นผู้ที่ใส่ใจและมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง” “การเป็นผู้ที่รู้จักใช้สิทธิของตนเองอย่างถูกต้อง เคารพสิทธิของผู้อื่น” รวมไปถึง “การปฏิบัติตามกฎหมาย”

2. ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า มุมมองและทักษะของนักเรียนพลเมืองรับรู้และเข้าใจใน ความหมายคำว่า “พลเมือง” คล้ายคลึงกับนักวิชาการ โดยมีการให้ความหมายไปในลักษณะของ การคิดและการกระทำเรื่องดีๆ ต่อส่วนรวม การมีความรับผิดชอบต่อ การทำตามหน้าที่ การปฏิบัติตามกฎหมาย และการเคารพผู้อื่น ซึ่งเป็นความหมายในมิติที่กว้างและเกี่ยวข้องกับโลกทัศน์และ ประสบการณ์ชีวิต ขณะที่ความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองนั้น การศึกษานี้ระบุว่า ภายหลังจากการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง นักเรียนพลเมืองมีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองอยู่ใน ระดับสูง ตั้งแต่ด้านการรับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ การตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ การรับรู้ สิทธิตามรัฐธรรมนูญ การตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ และการมีจิตสาธารณะ

ทั้งนี้เมื่อทำการศึกษาถึงระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนโดยพิจารณาจากทุกด้าน ระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองส่วนใหญ่อยู่ในระดับลงมือปฏิบัติ (active citizen) คือ เป็นพลเมืองที่ตื่นตัวต่อเรื่องสาธารณะ มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักรู้ต่อสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้ที่มีส่วนร่วม ไม่นิ่งเฉยดูเฉย เป็นผู้ที่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม มีจิตสำนึกต่อสาธารณะโดยเอาตนเองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งหรือทำประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะ

ผลการศึกษานี้จึงสอดคล้องกับนโยบายของสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ที่ต้องการพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้เกิดความเป็นพลเมืองและมีระดับความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับ “ลงมือปฏิบัติ” ซึ่งเป็นคุณลักษณะและระดับพลเมืองที่พึงประสงค์

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองที่ให้ความสำคัญต่อเรื่อง “หน้าที่” โดยเฉพาะการรับรู้และตระหนักในหน้าที่ที่มีมากกว่าการรับรู้และตระหนักถึงสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ประเด็นที่เป็นข้อสรุปนี้จึงมีข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่ดำเนินโครงการโรงเรียนพลเมือง เช่น สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัด ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมโดยมุ่งเน้นไปในเรื่อง “สิทธิ” มากขึ้น เพื่อให้เกิดการรับรู้และเกิดความตระหนักในด้านสิทธิ อันเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งของการเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ รวมถึงจัดกิจกรรมสร้างความเป็นพลเมืองเพื่อช่วยในการยกระดับพลเมืองกับกลุ่มที่มีระดับความเป็นพลเมืองอยู่ในระดับพึงพึงให้สูงขึ้น

อนึ่ง ควรมีการศึกษาความเป็นพลเมือง และศึกษาระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมืองก่อนเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรม ทั้งที่สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมืองประจำจังหวัดนำลงไปดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณลักษณะของความเป็นพลเมือง และระดับความเป็นพลเมืองของนักเรียนพลเมือง รวมถึงควรมีการศึกษาเชิงลึกไปอีก เพื่อพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ที่สนับสนุนเกี่ยวข้อง และที่เอื้อต่อความเป็นพลเมือง และระดับความเป็นพลเมืองในระดับสูง เช่น รายวิชาในหลักสูตร การสนับสนุนจากสถาบันพระปกเกล้า ความเข้มแข็งของคณะกรรมการศูนย์ประจำจังหวัด รวมถึงปัจจัยด้านผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

บรรณานุกรม

- ถวิลวดี บุรีกุล รัชวดี แสงมหะมัด และเออเจนี เมริโอ. (ม.ป.ป.). **การวัดความเป็นพลเมือง.**
สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า. [เอกสารอัดสำเนา].
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ. (2558). **ประธานกรรมการยกกว้างพุดกับสื่อมวลชน. รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปเป็นอย่างไร, 1(6), 9-32.**
- ปกรณ ปรียากร. (2558). **รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปเพื่อการสรรค์สร้างอนาคตของประเทศไทย. รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปเป็นอย่างไร, 1(1), 1-42.**
- ประเวศ วะสี. (ม.ป.ป.). **พลเมือง ราษฎร ไพร่ และประชาชน.** [เอกสารอัดสำเนา].
- ปราณี ซาลี. (2556). **ความเป็นพลเมืองของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลคลองม่วง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. การศึกษาอิสระปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (ม.ป.ป.). การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่คน.[เอกสารอัดสำเนา].**
- พรอัมรินทร์ พรหมเกิด. (2554). **สิทธิพื้นฐานและประชาสังคม.** กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.
- มานิจ สุขสมจิตร. (2558). **ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. รัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูปเป็นอย่างไร, 1(7), 9-14.**
- ลัดดาวรรณ สุขใหญ่. (2551). **ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในเชียงใหม่ ศึกษาเปรียบเทียบประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองกับอำเภอดอยสะเก็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- วีรพงษ์ นกน้อย. (2546). **ลักษณะความเป็นพลเมืองดี กรณีศึกษานิสิตระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.**
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2550). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง สุวนรากของการเมืองภาคพลเมือง. สถาบันพระปกเกล้า, 6(3), 101-114.**

- ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์. (2558). **เอกสารประกอบการประชุมใหญ่ศูนย์พัฒนาการเมืองภาค
พลเมืองปี 2558**. สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า. [เอกสารอัด
สำเนา].
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. (2540). **สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์**. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2554). **ระดับความเป็นพลเมืองไทย**. กรุงเทพฯ:
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

บรรณานุกรมสัมภาษณ์

- โชคดี บุญขาว. (17 เมษายน 2558). **สัมภาษณ์**. นักเรียนพลเมืองจังหวัดศรีสะเกษ ตำบลปรีอใหญ่ อำเภออุษันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ.
- ธีระนุช สีตะสุด. (25 กรกฎาคม 2558). **สัมภาษณ์**. คณะกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จังหวัดสุโขทัย.
- บัวพรรณ คำงาม. (8 สิงหาคม 2558). **สัมภาษณ์**. นักเรียนพลเมืองจังหวัดขอนแก่น ตำบลโคกสูง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น.
- ประยูร โพธิ์ไชยรัตน์. (24 กรกฎาคม 2558). **สัมภาษณ์**. เจ้าหน้าที่ฝึกอบรมสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า.
- ปรีชา เวฬุมา. (24 กรกฎาคม 2558). **สัมภาษณ์**. นักเรียนพลเมืองจังหวัดสุโขทัย. ตำบลย่านยาว อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย.
- พัชรี แต่งเที่ยง (12 กันยายน 2558). **สัมภาษณ์**. คณะกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จังหวัดศรีสะเกษ.
- มณี บุญรอด. (30 สิงหาคม 2550). **สัมภาษณ์**. นักเรียนพลเมืองจังหวัดอุดรธานี. ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี.
- ไฉวัน ปรีอปรัง. (17 เมษายน 2558). **สัมภาษณ์**. นักเรียนพลเมืองจังหวัดศรีสะเกษ ตำบลปรีอใหญ่ อำเภออุษันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ.
- วาสนา ปิ่นเกษ. (23 กรกฎาคม 2558). **สัมภาษณ์**. นักเรียนพลเมืองจังหวัดสุโขทัย. ตำบลย่านยาว อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย.
- วัชรา อิตินันท์ (24 กรกฎาคม 2558). **สัมภาษณ์**. เจ้าหน้าที่ฝึกอบรมสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า.
- ศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์. (25 กรกฎาคม 2558). **สัมภาษณ์**. ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า.
- สมพงษ์ ประทุมทอง. (22 สิงหาคม 2558). **สัมภาษณ์**. ประธานคณะกรรมการศูนย์พัฒนาการเมืองภาคพลเมือง จังหวัดขอนแก่น.
- อวยพร พวกขุนทด. (8 สิงหาคม 2558). **สัมภาษณ์**. นักเรียนพลเมืองจังหวัดขอนแก่น. ตำบลโคกสูง อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น.

ภาคผนวก

แบบสอบถามประกอบการวิจัย เรื่อง

ความเป็นพลเมืองของนักเรียนในโครงการโรงเรียนพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 คำถามเพื่อวัดความเป็นพลเมือง โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 การรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

ตอนที่ 2 การตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

ตอนที่ 3 การมีจิตสาธารณะ

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองและจิตสาธารณะ

ส่วนที่ 4 ทศนะของนักเรียนพลเมืองต่อ “พลเมือง”

2. ผู้ตอบแบบสอบถามต้องเป็นผู้ที่ผ่านการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนพลเมือง

3. ขอความอนุเคราะห์จากท่านตอบคำถามทุกข้อ

4. ข้อมูลที่ท่านตอบแบบสอบถามในครั้งนี้จะไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านแต่อย่างใด ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับและจะนำผลที่ได้มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเท่านั้น

ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงในการให้ความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภีร์ สมอนา

ผู้วิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หรือเติมข้อความลงในช่องว่างให้ตรงตามความเป็นจริง

1. เพศ

1.1 ชาย

2.2 หญิง

2. อายุ

2.1 7-18 ปี

2.2 19-30 ปี

2.3 31-50 ปี

2.4 51 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

3.1 ประถมศึกษา (ป.4, ป.6)

3.2 มัธยมศึกษา (ม.3, ม.6)

3.3 อนุปริญญา (ปวท., ปวส.)

3.4 ปริญญาตรีขึ้นไป

4. อาชีพ

4.1 เกษตรกรรม

4.2 รับจ้างทั่วไป

4.3 นักเรียน/นักศึกษา

4.4 ว่างาน

4.5 อื่นๆ ระบุ.....

5. สถานภาพทางสังคม

5.1 ผู้นำท้องที่ (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

5.2 ผู้นำท้องถิ่น (นายก อบต./สมาชิก อบต.)

5.3 อาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม./อปพร./อช.)

5.4 ประชาชนทั่วไป

5.5 อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 คำถามเพื่อวัดความเป็นพลเมือง

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงตามความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ตอนที่ 1 การรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

คำชี้แจง ภายหลังจากที่ท่านผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการโรงเรียนพลเมือง 3 เดือนที่ผ่านมา ท่านรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

ข้อคำถาม	ระดับการรับรู้			
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
1. รับรู้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ	4	3	2	1
1.1 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัว				
1.2 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิในการอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น				
1.3 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในการครอบครองทรัพย์สินของตนเองและการสืบทอดมรดก				
1.4 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษา อบรม (ขั้นพื้นฐาน 12 ปี) อย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย				
1.5 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิที่จะได้รับการบริการด้านสาธารณสุขอย่างเสมอภาคและได้มาตรฐาน				
1.6 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐโดยมิให้มีการปฏิบัติอย่างรุนแรงและไม่เป็นธรรมต่อเด็กเยาวชนและสตรี				
1.7 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ (สวัสดิการ ค่าครองชีพ ค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพ/ทุพพลภาพ)				
1.8 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิที่จะได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก (ถนน ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ) อันเป็นสาธารณะจากรัฐ				
1.9 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ				
1.10 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิในการรับทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐอย่างเปิดเผย				
1.11 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์				
1.12 ท่านรู้ว่าท่านมีสิทธิในการฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐให้รับผิดชอบต่อการกระทำหรือละเว้นต่อการกระทำ				
2. รับรู้หน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ	4	3	2	1
2.1 ท่านรู้ว่าท่านมีหน้าที่รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข				
2.2 ท่านรู้ว่าท่านต้องปฏิบัติตามกฎหมายโดยไม่ย่อหย่อน				
2.3 ท่านรู้ว่าท่านมีหน้าที่ต้องไปใช้สิทธิเลือกตั้ง				
2.4 ท่านรู้ว่าท่านเป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ				
2.5 ท่านรู้ว่าท่านต้องเสียภาษีให้รัฐเพื่อนำเงินนั้นมาใช้พัฒนาประเทศ				

ตอนที่ 2 การตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ

คำชี้แจง ภายหลังจากที่ท่านผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการโรงเรียนพลเมือง **3 เดือนที่ผ่านมา** ท่านตระหนักในสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

ข้อคำถาม	ระดับความตระหนัก			
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
3. ตระหนักในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ	4	3	2	1
3.1 ท่านได้ให้ความสำคัญกับการเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อเกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัวของผู้อื่นมากน้อยเพียงใด				
3.2 ท่านได้ให้ความสำคัญกับการเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อทรัพย์สินอันไม่ใช่ของตนเองมากน้อยเพียงใด				
3.3 ท่านได้ให้ความสำคัญกับการเคารพสิทธิของผู้อื่นโดยไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกายของผู้อื่นมากน้อยเพียงใด				
3.4 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิที่จะอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น				
3.5 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษา อบรม (ชั้นพื้นฐาน 12 ปี) จากรัฐอย่างมีคุณภาพและทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย				
3.6 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิที่จะได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐอย่างเสมอภาคและได้มาตรฐาน				
3.7 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือ (เช่น สวัสดิการ ค่าครองชีพ ค่าชดเชยจากการสูญเสียอาชีพ) จากรัฐ				
3.8 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิที่จะได้รับการจัดบริการสาธารณสุขและการอำนวยความสะดวก (เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ) จากรัฐ				
3.9 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนเพื่อบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ				
3.10 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิรับทราบข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐอย่างเปิดเผย				
3.11 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิในการเสนอเรื่องราวร้องทุกข์เมื่อท่านทุกข้อหรือไม่ได้รับความเป็นธรรม				
3.12 ท่านได้ให้ความสำคัญกับสิทธิของตนเองมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะกับการที่ท่านมีสิทธิฟ้องร้องหน่วยงานราชการหรือองค์กรของรัฐให้รับผิดชอบต่อการกระทำหรือละเว้นต่อการกระทำ				
4. ตระหนักในหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ	4	3	2	1
4.1 ท่านคิดอยู่เสมอว่าท่านมีหน้าที่รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข				

ข้อคำถาม	ระดับความตระหนัก			
	มากที่สุด	มาก	น้อย	น้อยที่สุด
4.2 ท่านคิดอยู่เสมอว่าท่านต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด				
4.3 ท่านคิดอยู่เสมอว่าการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นหน้าที่ที่สำคัญ				
4.4 ท่านคิดอยู่เสมอว่าตัวท่านเป็นกำลังสำคัญในการป้องกันประเทศ				
4.5 ท่านคิดอยู่เสมอว่าการเสียภาษีให้รัฐเป็นหน้าที่ที่สำคัญ				

ตอนที่ 3 การมีจิตสาธารณะ

คำชี้แจง ภายหลังจากที่ท่านผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการโรงเรียนพลเมือง 3 เดือนที่ผ่านมา ท่านได้แสดงพฤติกรรมเพื่อส่วนรวมในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้บ่อยครั้งเพียงใด

พฤติกรรม	ความถี่ของการปฏิบัติ			
	เป็นประจำ	เกือบประจำ	นานๆ ครั้ง	ไม่เคยเลย
5. การมีจิตสาธารณะ	4	3	2	1
5.1 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านประกอบอาชีพแล้วคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่				
5.2 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านเสียสละเวลาจากการประกอบอาชีพไปทำงานให้กับชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่				
5.3 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านเข้าร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน				
5.4 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านสงเคราะห์เพื่อนบ้านที่ยากไร้ (เงิน สิ่งของ เสื้อผ้า)				
5.5 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านเข้าไปช่วยชุมชนของท่านวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน				
5.6 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ต่อชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่				
5.7 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านอยากจะเข้าไปทำงานเพื่อชุมชน				
5.8 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านเห็นอกเห็นใจเพื่อนบ้านที่ยากไร้				
5.9 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านอยากจะเข้าไปสงเคราะห์เพื่อนบ้านที่ยากไร้				
5.10 บ่อยครั้งเพียงใดที่ท่านเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนซึ่งจะต้องเสียสละแรงกาย-แรงใจพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น				

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองและจิตสาธารณะ

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 ทักษะของนักเรียนพลเมืองต่อ “พลเมือง”

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ให้ตรงตามความคิดเห็นของท่าน

6.1 ท่านคิดว่า “พลเมือง” คืออะไร (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 6.1 พลเมืองคือผู้ที่เป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง
- 6.2 พลเมืองคือผู้ที่รวมตัวกันทำเรื่องดีๆ เพื่อบ้านเมือง
- 6.3 พลเมืองคือผู้ที่ตื่นรู้ตื่นตัว ทำสิ่งใดตระหนักถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม
- 6.4 พลเมืองคือผู้ที่ใส่ใจและมีความรับผิดชอบต่อบ้านเมือง
- 6.5 พลเมืองคือผู้ที่รู้จักใช้สิทธิของตนเองอย่างถูกต้อง เคารพสิทธิของผู้อื่น และปฏิบัติตามกฎหมาย
- 6.6 อื่นๆ

.....

.....

.....

.....

แนวทางการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร และพลเมือง (ใช้สัมภาษณ์ผู้บริหารองค์กร: ผู้อำนวยการสำนักฯ ประธานคณะกรรมการศูนย์ฯ กรรมการศูนย์ฯ เลขานุการศูนย์ฯ)

1. ข้อมูลเกี่ยวกับองค์กร

- 1.1 แนวนโยบาย/ยุทธศาสตร์เกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมืองของสำนักฯ
- 1.2 เครื่องมือ วิธีการ ในการสร้างความเป็นพลเมือง
- 1.3 ทรัพยากรขององค์กร: บุคลากร องค์ความรู้ งบประมาณ ฯลฯ
- 1.4 เป้าหมาย ความคาดหวัง หรือผลลัพธ์

2. ข้อมูลเกี่ยวกับพลเมือง

- 2.1 ทักษะเกี่ยวกับพลเมือง (ความหมายพลเมือง ความแตกต่างระหว่างพลเมือง (citizen) ราษฎร (subject) และประชาชน (people))
- 2.2 ความคาดหวังและความสอดคล้องกับนโยบาย (คุณลักษณะของพลเมืองที่พึงปรารถนา)
- 2.3 ระดับพลเมือง (จำนวนระดับ/ประเภท เหตุผลในการจัดระดับ ความสอดคล้องกับนโยบาย)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับพลเมือง (ใช้สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนพลเมือง)

1. ทักษะเกี่ยวกับพลเมือง (ความหมายพลเมือง การแปลความหมาย (โลกทัศน์) ความแตกต่างระหว่างพลเมือง (citizen) ราษฎร (subject) และประชาชน (people))
2. การเปลี่ยนแปลงของพลเมือง (ก่อน-หลังเข้าร่วมกิจกรรม: ความถี่ของกิจกรรมก่อนการเข้าร่วม ความถี่ของกิจกรรมหลังการเข้าร่วม ความถี่ของพฤติกรรมก่อนการเข้าร่วม ความถี่ของพฤติกรรมหลังการเข้าร่วม กิจกรรมที่แสดงออก วาระโอกาสที่ทำกิจกรรม วาระโอกาสที่แสดงออกของพฤติกรรม)

แนวทางการสังเกต

แนวทางการสังเกต (ใช้สังเกตการณ์ผู้เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรม: นักเรียนพลเมือง วิทยากร ผู้สอน)

ประเด็นการสังเกต

การทำกิจกรรมของผู้เรียน

วิธีการสอน การถ่ายทอดความรู้ของวิทยากร

การตั้งคำถามและการตอบคำถามของผู้เรียน

บรรยากาศและสถานที่จัดกิจกรรม

กลุ่มและจำนวนผู้เรียนที่เข้าร่วม

ฯลฯ

บันทึกการสังเกต

.....

.....

.....

.....

.....

.....